

”LAPSEN ÄÄNEN KUULIJA JA KUUNTELIJA”

Selvitys lapsen oman työntekijän
tarpeesta sijaisperheessä

Henna Teittinen

Opinnäytetyö

Marraskuu 2006

JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaali- ja terveysala

SISÄLTÖ

KUVAILEHTI	3
DESCRIPTION	4
1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUKSEN KESKEISET LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Lastensuojelulaki muutoksessa	7
2.2 Lapsen oma työntekijä sijaisperheeseen	10
2.3 Child Care Worker -työskentelymalli	12
2.4 Lapsilähtöisyys lastensuojelussa	13
3 LAPSI YHTEISTYÖKUMPPANINA	16
3.1 Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä	16
3.2 Lapsilähtöisyyttä ohjaavia asiakirjoja	18
3.3 Työskentely lapsen kanssa	24
4 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO	28
4.1 Sijaishuollon haasteet ja muutokset	28
4.2 Lapsena ja vanhempana sijaisperheessä	29
4.3 Aiempia tutkimuksia lastensuojelun sijaishuollosta	33
5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	36
5.1 Kvalitatiivinen tutkimus	36
5.2 Aiheen valinta ja tutkimustehtävä	37
5.3 Kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä	38

5.4 Tutkimuksen kohdejoukko	39
5.5 Aineiston keruuprosessi.....	40
5.6 Aineiston analyysi	41
5.7 Eettiset kysymykset	44
5.8 Luotettavuus ja pätevyys	45
6 TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	47
6.1 Taustatietoja sijaisperheistä	47
6.2 Huostaanottojen taustalla olevat syyt	50
6.3 Sijoitettujen lasten erityisen tuen tarpeet ja niiden vaikutukset sijaisperheeseen	51
6.4 Lapsen oman työntekijän ”hyödyntäminen” sijaisperheissä	53
6.5 Aikaa, lomaa, apua, tukea sijaisperheille	55
6.6 Lapsen oman työntekijän toimenkuva ja tehtävä	56
7 POHDINTA	58
LÄHTEET	66
LIITTEET	71
Liite 1. Kirje sijaisvanhemmille	71
Liite 2. Kyselylomake	72
Liite 3. Aineiston analysoinnissa käytetyt kysymykset ja pelkistetyt vastaukset	76

Tekijä(t) Teittinen, Henna Kristiina	Julkaisun laji Opinnäytetyö	
	Sivumäärä 79	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi LAPSEN ÄÄNEN KUULIJA JA KUUNTELIJA - Selvitys lapsen oman työntekijän tarpeesta sijaisperheessä		
Koulutusohjelma Sosiaali-alan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Metsomäki, Marjo Pekonen, Meeri		
Toimeksiantaja(t) -		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Voidaan sanoa, että turvallinen ja tavallinen perheen arki on monelle lapselle parasta "hoitoa", niin myös huostaanotetulle ja kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle. Sijaisperheessä lapselle annetaan mahdollisuus kasvaa ja elää jokaiselle lapselle luontevassa kasvuympäristössä. Irlantilaisessa Child Care Worker -työskentelymallissa lapsen oman työntekijä työskentelee sijaisperheeseen sijoitetun lapsen kanssa lapsen näkökulman huomioiden. Lapsen oman työntekijän tehtävänä on lapsen edun korostaminen ja työskentely lapsen, sijaisperheen ja biologisen perheen kanssa.</p> <p>Tutkimukseni tehtävänä on selvittää lapsen oman työntekijän tarvetta ja toimenkuvaa sijaisperheessä sijaisvanhempien näkökulmasta. Lapsityöntekijän työstä on hyviä kokemuksia Irlannista ja vastaavan työntekijän tarvetta halutaankin selvittää nyt myös Keski-Suomessa.</p> <p>Tutkimukseni on pääosin laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jossa olen käyttänyt aineistonkeruumenetelmänä kyselylomaketta. Olen selvittänyt 17 sijaisvanhemman ajatuksia ja näkemyksiä lapsen oman työntekijän tarpeesta ja toimenkuvasta sijaisperheessä.</p> <p>Tutkimukseni tuloksista käy voimakkaasti ilmi sijaisvanhempien kokema tuen ja avun tarve. Mielestäni tähän ratkaisuna voisi olla lapsen oma työntekijä sijaisperheessä sijoitetun lapsen kanssa työskentelemässä ja tukemassa sijaisperhettä.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Lastensuojelu, sijaishuolto, sijaisperhe, lapsilähtöisyys		
Muut tiedot -		

Author(s) Teittinen, Henna Kristiina	Type of Publication Bachelor's Thesis	
	Pages 79	Language Finnish
	Confidential Until _____	
Title TO HEAR AND TO LISTEN A CHILD'S VOICE - Elucidation of the possible need for a Child Care Worker in foster family		
Degree Programme Degree Programme in Social Care		
Tutor(s) Metsomäki, Marjo Pekonen, Meeri		
Assigned by -		
Abstract <p>You can say that the basic and safe everyday life is the best "treatment" for young children. That is also true among the children taken in to care and children placed outside of family habitat. Foster family gives the child the opportunity to rise and live in normal growing conditions. In the Irish Child Care Worker- working model the child's own Child Care Worker works with the child. Workers mission is to highlight child's benefit when working together with the child, foster family and the biological parents.</p> <p>Task of this research is to find out if there is a need for a Child Care Worker in foster families and also define the work description of the Child Care Worker from foster parents perspective. There are good experiences from Ireland about the Child Care Workers work. Now we are eager to find out if it could be a good course of action here in middle Finland too.</p> <p>My research is mainly qualitative. I have collected material for the research by carrying out a survey with the question forms I made. I have settled out 17 foster parents thoughts and visions about the need and also the work description of the possible Child Care Worker in the foster family.</p> <p>This research strongly indicates foster parents needs for support and help. I think the satisfaction for these needs could possibly be the Child Care Worker working model.</p>		
Keywords Child protection, foster care, foster family, child based perspective		
Miscellaneous -		

1 JOHDANTO

Huostaanotossa monet tekijät muuttavat lapsen elämää. Sijoituksen myötä lapsi saa joko lyhyt- tai pitkäaikaisen kodin; lapsi saa uudet hoitajat, kaverit ja pihapiirin. Tämä elämänmuutos ei voi olla vaikuttamatta lapsen tapaan hahmottaa omaa itseään ja elämäänsä, vaikka hänen yhteytensä omiin vanhempiinsa ja lähimpiinsä säilyisikin. Lapsi joutuu jäsentämään elämäänsä uusista näkökulmista käsin ja muovaamaan tapahtumille uusia merkityksiä.

Tutkimuksessani perehdyn erityisesti perhehoitoon, jota järjestetään sijaisperheissä. Sijaisperhe on yksi hyvä vaihtoehto lapsen sijoittamiselle. Sijaisperheessä lapselle annetaan mahdollisuus kasvaa ja elää jokaiselle lapselle luontaisessa kasvuympäristössä ja tavallisen perheen arki on monelle kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle parasta ”hoitoa”.

Joskus kuitenkin syystä tai toisesta sijoitettu lapsi joutuu muuttamaan sijoituspaikkaa. Sijoituspaikan muuttuminen on aina kriisi lapselle. Myös huostaanoton purkautuminen ja lapsen paluu omien biologisten vanhempien luokse on lapselle haastava ja vaikea tilanne, vaikka se tapahtuisi suunnitellusti ja olisi lapsen itsensä toivoma tapahtuma. Tärkeää olisikin, että työskentely lapsen kanssa alkaisi mahdollisesti jo ennen sijoituspaikan vaihtumista tai lapsen kotiutumista ja jatkuisi riittävän pitkään lapsen uudessa elämäntilanteessa.

Lapsi tarvitsee vastuullisen työntekijän, joka kykenee työskentelemään intensiivisesti lapsen erilaisissa kriisi- ja muutostilanteissa ja käymään läpi vaikeita asioita lapsen kanssa häntä kuunnellen. Vastaavista malleista on hyviä kokemuksia mm. Irlannista, jossa työskentelee Child Care Worker – nimikkeellä työntekijä, joka muun muassa tukee ja valmistaa lasta huostaanottoon sekä sijoituspäätöksiin liittyvissä oikeudenkäynneissä ja käsittelee lapsen kanssa esimerkiksi biologisten vanhempien tapaamisista nousseita kysymyksiä.

Lapsen oman työntekijän tarkoituksena on hyödyntää erityisesti lapsilähtöisiä työskentelymenetelmiä, joiden avulla työntekijä pääsee ikään kuin lähemmäksi lasta. Mielestäni lapsilähtöisyys on monitasoinen käsite, jota voidaan soveltaa käytännön kasvatustyössä monin eri tavoin. Lapsilähtöisen työn toteuttamisella pyritään lapsen kokonaisvaltaiseen huomioimiseen. Lapsen huomioiminen sisältää lapsen ikä- ja kehitysvaiheen, yksilöllisten tarpeiden sekä lapsen mielenkiinnon kohteiden huomioon ottamisen. Lapsilähtöisessä kasvatustajatteluksessa lapsi on toiminnan subjekti eli tekijä.

Tutkimukseni on pääosin laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jossa olen käyttänyt aineistonkeruumenetelmänä kyselylomaketta. Tutkimukseni tehtävänä on ollut selvittää irlantilaisen työskentelymallin, ”Child Care Workerin” (CCW), soveltamista Keski-Suomen alueella toimiviin sijaisperheisiin. Olen pyytänyt 17 sijaisvanhempaa täyttämään kyselylomakkeen, joiden kautta olen pyrkinyt kartoittamaan heidän näkemyksiään ja ajatuksiaan lapsen oman työn työntekijän tarpeesta sekä toimenkuvasta sijaisperheessä.

Suomessa on tutkittu sijaishuollossa olevia lapsia ja heidän perheitään aiemminkin, mutta Suomessa lapsityöntekijän tarvetta ei ole koskaan kartoitettu. Tein opintojeni aikana lastensuojeluharjoitteluni Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikössä, jossa kyseessä oleva työskentelymalli nousi esiin ja minä kiinnostuin aiheesta. Tutkimukseni aihe on myös todella ajankohtainen, koska lastensuojelulakia uudistetaan parhaillaan ja uudistuksessa keskeisenä tavoitteena on nostaa lapsi entistä aktiivisempaan rooliin häntä koskevien asioiden käsittelyssä ja korostaa näin lapsen etua. Lastensuojelulain uudistuksessa ehdotetaan myös lakiin kirjattavaksi ehdotus lapsilähtöisten työskentelymenetelmien käytöstä. Tämä valtakunnallinen lakiuudistus tukee mielestäni hyvin tutkimustani ja tekee tutkimuksestani entistä käyttökelpoisemmän ja ajankohtaisemman.

2 TUTKIMUKSEN KESKEISET LÄHTÖKOHDAT

Seuraavassa käsittelen tutkimukseni kannalta keskeisiä lähtökohtia ja näkökulmia lastensuojelulain muutoksesta, lapsen omasta työntekijästä sijaisperheessä, irlantilaisesta Child Care Worker -työskentelymallista sekä lapsilähtöisyydestä lastensuojelussa.

2.1 Lastensuojelulaki muutoksessa

Olen nostanut tässä luvussa tutkimukseni kannalta keskeiset nykyisen lastensuojelulain kohdat esiin, jotka tukevat lapsen edun ja osallisuuden huomioimista. Tämän lisäksi olen käsitellyt lastensuojelulakiin tehtyjä uudistamishdotuksia, jotka entistä enemmän painottavat lapsen edun huomioimista ja lapsilähtöisten menetelmien käyttöä lastensuojelutyössä.

Nykyinen lastensuojelulaki on tullut voimaan vuonna 1984. Lastensuojelulain 1§:ssä todetaan, että ”lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Lastensuojelulain 2§:n tarkoituksena on turvata lain 1§:ssä mainitut lapsen oikeudet vaikuttamalla yleisiin kasvuoloihin, tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua.” Lastensuojelulaki koskee myös tilanteita, jossa aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveyshuollon, kuten päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluja. Tällöin tulee lain mukaan ottaa huomioon myös huollossa olevan lapsen hoidon ja tuen tarve. (LSL 5.8.1983/683.)

Perhe- ja yksilökohtaisella lastensuojelulla tarkoitetaan avohuollon tukitoimia, huostaanottoa sekä sijais- ja jälkihuoltoa. Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Lisäksi on tuettava myös lapsen vanhempien ja muiden lasta hoitavien henkilöiden kasvatumahdollisuuksia lapselle suotuisien kasvuolojen vakiinnuttamiseksi. Lapsen etua selvittäessä tulee ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitystaso, lapsen omat toivomukset ja mielipiteet, perehtyä lapsen kasvuoloihin sekä arvioida, miten eri lastensuojelutoimet todennäköisesti tulevat vaikuttamaan lapsen kehitykseen. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on mahdollisimman monin tavoin valvottava lapsen edun toteuttamista ja avustettava

häntä virkansa puolesta esimerkiksi saamaan riittävästi apua. Lapsella on myös oikeus tavata vanhempiaan ja muita läheisiä henkilöitä sekä pitää heihin yhteyttä. (LSL 5.8.1983/683.)

Lastensuojelulaki uudistetaan osana sosiaali- ja terveysministeriön vuosina 2004-2007 toteuttamaa Lastensuojelun kehittämisohjelmaa. Uusi lastensuojelulaki on tällä hetkellä eduskunnan 2. käsittelyssä. Lain on tarkoitettu tulevan voimaan 1. päivänä tammikuuta vuonna 2008. Hallituksen esityksestä eduskunnalle lastensuojelulaiksi voi lukea tarkemmin Suomen eduskunnan internet-sivuilta (Suomen edustakunta 2006.). Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä asetettiin valmistelemaan ehdotus lastensuojelulain uudistukseksi. Lastensuojelulain uudistuksen keskeisenä tavoitteena on selkiyttää ja uudistaa lastensuojelulakia siten, että lastensuojelu toimii asiakaslähtöisesti ja sitä toteutettaessa otetaan huomioon lasten etu. (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006.) Myös lapsen etuun liittyen Känkänen ja Laaksonen (2006) esittävät lastensuojelulain muutoksen ehdotuksena, että perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun keskeisiin periaatteisiin kirjataan lapsen ja hänen läheistensä arvostava kohtaaminen sekä edellytys lapsilähtöisyyden toteuttamisesta käytännön työssä esimerkkeinä lapsilähtöiset menetelmät ja läheisneuvonpito. (Känkänen & Laaksonen 2006, 57.) Tavoitteena uudessa lastensuojelulaissa on myös, että uuden lain toimeenpanossa esiintyisi mahdollisimman vähän tulkintaongelmia. Työryhmä päätyi ehdottamaan kokonaan uuden lastensuojelulain säätämistä. (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006.)

Lastensuojelun kokonaisuudistustyöryhmän ehdotusten keskeisenä tavoitteena on turvata lapsen ja hänen perheensä tarvitsemat tukitoimet ja palvelut sekä lapsen edun huomioon ottaminen lastensuojelua toteutettaessa. Ehdotuksilla pyritään edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä lasten kasvuolosuhteiden ja palvelujen kehittämisessä sekä yksittäistä lasta ja hänen perhettään koskevan lastensuojelun toteuttamisessa. Tavoitteena on myös ongelmiin puuttuminen entistä varhaisemmassa vaiheessa ja työskentelyn suunnitelmallisuuden sekä annetun tuen vaikuttavuuden parantaminen. Lisäksi tarkoituksena on parantaa lapsen ja vanhempien oikeusturvaa erityisesti lastensuojeluun liittyvässä päätöksenteossa. Ehdotetun uuden lastensuojelulain alussa säädettäisiin lastensuojelun yleisistä periaatteista sekä ennaltaehkäisevistä, kaikkia

lapsia yleisesti koskevista toimista. Tämän jälkeen säädettäisiin kunnan velvoitteista lastensuojelun järjestämisessä. Yksittäistä lasta ja hänen perhettään koskevan lastensuojelun sääntely alkaisi säännöksillä lapsen osallisuudesta sekä kaikkia lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua koskevilla menettelysäännöksillä. Laissa säädettäisiin erillisissä luvuissa asiakkuuden alkamisesta, avohuollosta, lapsen kiireellisestä sijoituksesta, huostaanotosta, sijaishuollosta, rajoitustoimenpiteistä ja jälkihuollosta. Lain lopussa sijaitsisivat valvontaa, oikeudenkäyntimenettelyä ja muutoksenhakua koskevat säännökset. (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006.)

Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja heidän perheidensä yhdenvertaisuuden turvaamiseksi laissa ehdotetaan säädettäväksi nykyistä täsmällisemmin lastensuojelun palveluiden ja tukitoimien sisällöstä sekä työskentelyssä noudattavista menettelytavoista. Kokonaan uutena tukimuotona lakiin ehdotetaan määräaikaan sidottua lastensuojelutarpeen selvitystä asiakkuuden alussa. Siihen liittyen säädettäisiin oikeuden luvasta lapsen tutkimiseen eräissä erityistilanteissa. Laissa veloitettaisiin kartoittamaan lapsen läheisverkosto ennen kodin ulkopuolista sijoittamista. Lisäksi olisi tärkeä täsmentää kiireellistä sijoitusta, huostaanottoa, sijaishuoltoa ja jälkihuoltoa koskevia säännöksiä. Sijaishuoltomuotoja ja sijaishuoltopaikkojen nimikkeitä pyrittäisiin selkiyttämään ja niitä koskevia paikka- ja henkilökuntamitoituksia täsmentämään. Lakiin otettaisiin myös sijaishuollon valvontaa koskevia säännöksiä. Rajoitustoimenpiteitä koskevat säännökset sisällytettäisiin uuteen lakiin eduskunnan keväällä 2006 hyväksymässä muodossa. (Mts.)

Lastensuojelun päätöksentekojärjestelmä ehdotetaan myös uudistettavaksi. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa ensivaiheen päätöksenteko tapahtuisi sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen sijasta pääsääntöisesti viranhaltijatasolla ja erityisesti tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa hallinto-oikeudessa. Päätöksentekoon liittyen lakiin ehdotetaan asioiden valmistelua, oikeudenkäyntiä ja muutoksenhakua koskevia erityissäännöksiä. (Mts.)

Myös Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (KOSKE) on ottanut kantaa uuteen lastensuojelulakiin. Tässä kannanotossa uuden lastensuojelulain puutteina nähtiin uudistusten vaatimien kustannusten ja työntekijäresurssien aliarviointi. Tarvitaan lisää

tutkittua tietoa siitä, miten avohuollon ja sijaishuollon lastensuojelutyö toteutuu tällä hetkellä. Kustannusten arviointi tuntuu siinä suhteessa riittämättömältä. Muistiossa ei huomioida sitä, että sosiaalityössä on yhtenä keskeisenä ongelmana vastuun kohdistuminen yksittäisille sosiaalityöntekijöille. Sosiaalityöntekijät kipuilevat yksin asiakasmäärien ja tukitoimien puutteellisuuden kanssa. Lähiesimiehet toimivat heille annettujen budjettien mukaan. Kun lastensuojelulakiehdotuksessa määritellään lastensuojelulaitoksessa, perhekodissa ja sijaisperheissä kasvatettavien lasten lukumäärää suhteessa työntekijöihin tai sijaisvanhempiin, siinä tulisi ottaa kantaa myös siihen, miten paljon asiakkaita yhdellä avo-, sijais- ja jälkihuollon sosiaalityöntekijällä voi olla. (Kosken lausunto 2006, 2.)

Uusi lastensuojelulaki on tuomassa myös muutoksia muun muassa huostaanoton purkamista koskeviin menettelytapoihin. Sosiaalityöntekijöiden on muun muassa entistä tarkemmin aina selvitettävä palvelusuunnitelman uusimisen yhteydessä edellytykset huostaanoton purulle. Osana huostaanoton purkua tulee aina myös tarkastella lapsen sijaisperheeseen kehittyntä kiintymyssuhdetta sekä selvittää lapsen omaa mielipidettä sijoitukseen liittyen. Lapsen näkökulman esille tuominen vaatii aina intensiivistä työskentelyä lapsen kanssa, tähän kuitenkin sosiaalityöntekijöillä ei nykyisten resurssien puitteissa ole riittävästi mahdollisuuksia. (Luomala 2006, 1.)

2.2 Lapsen oma työntekijä sijaisperheeseen

Lapsen huostaanotto ja sijoitus oman kodin ulkopuolelle ovat toimenpiteitä, joiden avulla pyritään turvaamaan edellytykset lapsen kasvulle ja kehitykselle. Pelkkä huostaanotto ei kuitenkaan koskaan ole riittävä toimenpide vaan on vasta alku lapsen kanssa työskentelylle uudessa tilanteessa. Huostaanotto ja lapsen sijoitus tuo kunnalle myös veloitteen tuen järjestämisestä esim. vertaisryhmien muodossa lapselle, sijaisperheelle sekä biologisille vanhemmille. Lapsen edun toteutumisen seuraaminen ja lapsen osallisuuden varmistaminen ovat nousemassa entistä merkittävämpään asemaan uuden lastensuojelulain myötä. (Luomala 2006, 1.)

Vaikka huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle turvaavat lapsen tilanteen, ovat ne aina myös traumaattisia kokemuksia lapselle. Lapsi käy läpi sijoituksen aiheuttamaa

kriisiä, huolehtii vanhemmistaan tai sisaruksistaan ja on epävarma omasta tulevaisuudesta. Pitkään vaurioittavissa olosuhteissa eläneet lapset tarvitsevat aiempaa enemmän tukea myös kodin ulkopuolisissa sijoituksissa. (Mts.)

Sijoitustilanteeseen liittyy myös työskentely biologisten vanhempien, sijaisperheen ja lapsen kanssa. Sosiaalityöntekijän rooliin kuuluu työskentely kaikkien osapuolten kanssa. Vaikka lapsen tulisi olla tilanteessa keskiössä, on sosiaalityöntekijälle usein mahdotonta löytää riittävästi aikaa käydä lapsen kanssa läpi huostaanoton aiheuttamaa kriisiä. Lyhyissä tapaamisissa on vaikea päästä riittävän lähelle lasta, jotta hän saisi tilaisuuden avautua ja kertoa tuntemuksistaan sekä ajatuksistaan huostaanottoon ja sijoitukseen liittyen. (Mts.) Mielestäni tilanteita haittaa myös sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus. Lapseen tutustuminen vie aikaa sekä uuden työntekijän ja lapsen on aloitettava luottamuksen rakentaminen aina ikään kuin alkutekijöistä. Luomalan (2006) mukaan sijoituksen jatkuessa lapsi kohtaa usein tilanteita, joissa hän tarvitsisi tukea ja keskustelumahdollisuuksia jonkun sijaishuoltopaikan ulkopuolisen henkilön kanssa. Lapsilla on usein hyvin voimakkaita ristiriitaitilanteita esim. suhtautumisessa omiin biologisiin vanhempiin ja sijaisperheeseensä. (Luomala 2006, 1.)

”Perhehoitoliiton selvityksen mukaan esimerkiksi Helsingin kaupungin perhehoidon sijoituksista n. 6 % purkautuivat äkillisesti vuonna 2004, vieläkin useammat päättyivät suunniteltuun sijoitukseen toiseen sijoituspaikkaan tai huostaanoton purkautumiseen.” Sijoitettuinä oleville lapsille elämä näyttäytyy siis hyvin katkonaisena ja pirstaleisena. Elämäntilanteiden ja asuinpaikkojen muutokset ovat arkipäivää hyvin suurelle osalle sijoitettuinä olevista lapsista. (Mts. 2.) Työni kautta saatujen havaintojen perusteella sijoituspaikan muuttuminen on aina kriisi lapselle. Myös huostaanoton purkautuminen ja lapsen paluu omien biologisten vanhempien luokse on lapselle vaikea tilanne, vaikka se tapahtuisi suunnitellusti ja olisi lapsen itsensä toivoma tapahtuma. Tärkeää olisi sikiin, että työskentely lapsen kanssa alkaisi, jos mahdollista, jo ennen sijoituspaikan muuttumista tai lapsen kotiutumista ja jatkuisi riittävän pitkään uudessa elämäntilanteessa.

2.3 Child Care Worker -työskentelymalli

Lapsen oma työntekijä on käytössä Irlannissa lapsen edun huomioimiseksi Child Care Work -työskentelymallissa. Jatkossa käytän Child Care Work -työskentelymallin nimestä lyhennettä CCW. Irlannissa CCW -työ sijoittui aluksi laitoksiin 1980-luvun alussa, mutta 1981 ”Task Force Report on Child Care Services” -artikkelin julkaisemisen jälkeen huomattiin, että työtä on kehitettävä laitospainotteisesta työstä perheenomaisemmaksi. Raportin myötä huomattiin myös, että huostaanotetulle lapselle perhe on laitosta parempi paikka elää ja kasvaa. (McElwee 2003, 194-195.)

The Impact -raportti (1998) on määritellyt edellä kuvatun artikkelin pohjalta asioita, jotka ovat keskeisiä ”Child Care Workerin” työssä Irlannissa. CCW -työntekijä on korkeakoulusta valmistunut henkilö, jolla on sosiaalityön koulutus ja yleensä myös työkokemusta sosiaalityön työstä. CCW työskentelee joko yksin tai Suomen sosiaalityöntekijän tasoisen koulutuksen saaneen henkilön kanssa työparina lasten ja perheiden kanssa yhteistyössä. Avainsana työskentelyssä on yhteistyö. ”Child Care Workerit” ovat vastuuntuntoisia ja moniammatillisia työssään. Työntekijöiden koulutus valmentaa heitä työskentelemään lasten ja nuorten kanssa terapeuttisten työmuotojen avulla. CCW tukee ja valmistaa lasta muun muassa huostaanottoon ja sijoituspäätöksiin liittyvissä asioissa tai oikeudenkäynneissä, käsittelee lapsen kanssa biologisten vanhempien tapaamisista nousseita kysymyksiä sekä työskentelee lapsen tai nuoren kanssa niin kutsutussa nivelvaiheessa lapsen tai nuoren suunnitellessa lähtöä sijoituspaikasta ja irtauduttuaan siitä. (Mts.)

CCW -työntekijän tehtävänä on myös antaa sekä biologisille että sijaisvanhemmille rohkaisua ja taitovalmennusta sijoitettuun lapseen liittyvistä teemoista, edistää positiivista vanhemmuutta sekä vuorovaikutusta lapsen tai nuoren ja vanhempien välillä. CCW -työntekijän tehtävänä on myös nostaa lapsen tai nuoren etu ja näkökulma esiin erilaisissa lasta tai nuorta koskevissa palavereissa sekä hovi-, oikeus- ja tuomioistuimissa. (McElwee 2003, 195-196.)

Suomalaisen CCW -mallin luomiseksi Perhehoitoliitto hakee rahoitusta kolmen projektityöntekijän palkkaamiseen pilottialueena Keski-Suomen maakunta. Alueella toimii

sijaishuoltoyksikkö ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön kansallisen sosiaalialan kehittämishankkeen kautta rahoitettu Keski-Suomen lastensuojelun kehittämissyksikkö. Hankkeeseen palkattavat työntekijät työskentelisivät Keski-Suomen sijaishuoltoyksikön sekä Keski-Suomen lastensuojelun kehittämissyksikön kanssa tiiviissä yhteistyössä tavoitteenaan luoda uusi valtakunnallinen työskentelymalli sijaisperheeseen sijoitettujen lasten kanssa työskentelemään, erityisesti lapsen ja perheen kriisi- ja muutostilanteisiin. (Luomala 2006, 2.)

2.4 Lapsilähtöisyys lastensuojelussa

Tässä luvussa käsittelem lapsilähtöisyyttä laajasti ja monipuolisesti, koska se on tutkimukseni kannalta keskeinen lähtökohta ja työmuoto. Lapsilähtöisyys käsitteenä on hyvin laaja ja tämän vuoksi seuraavassa tarkastelen sen teoriaperustaa, joka on lähtökohta lapsilähtöisyyden määrittelylle. Lapsilähtöisyyden teoriaperusta auttaa ymmärtämään ja soveltamaan lapsilähtöisyyttä käytännön työssä sekä selventämään sen moniulotteista merkitystä juuri lastensuojelussa.

Lapsilähtöisyys merkitsee sitä, että jokainen lapsi on arvostettu ja arvokas omana yksilönään. Lapsilähtöisen ajattelun pohjalla on yksilöllisyyden kunnioittamisen lisäksi yksilöiden välinen tasa-arvo. Lapsi on subjekti eli toimija, jonka ajatukset ja ideat ovat ainutlaatuisia ja arvokkaita. Lapsilähtöisyydessä pyritään lapsen oman näkökulman selvittämiseen ja tavoittamiseen suoraan lapselta itseltään.

Perhekeskeisen sosiaalityön periaatteena on se, että lapsia autetaan parhaiten auttamalla heidän vanhempiaan. Lastensuojelun sosiaalityötä on arvosteltu vanhempi-keskeisyydestä ja siitä, että lasten kokemukset tulevat harvoin kuulluksi. Käsitelmä lapsista kokonaisvaltaisena, toimivana ja tuntevana olentona on muuttunut viimeisen vuosisadan aikana perusteellisesti. 1990-luvulla tehdyissä tutkimuksissa toistetaan havaintoa lasten näkymättömyydestä ja aikuisen varjoon jäämisestä sosiaalityössä. Tämän vuoksi lastensuojelutyötä on alettu kehittää 1990-luvun lopussa enemmän lapsilähtöiseksi. (Leskinen 2002, 24-39.)

Kiinnostus lapsinäkökulmaan ei ole vain sosiaalityötä koskeva asia. Juuret ovat laajemmassa kulttuurisessa ilmiössä, yksilöllistymisen prosessissa, jossa aluksi orjat, sittemmin naiset ja erilaiset vähemmistöryhmät, viime vaiheessa myös lapset – ovat saaneet yksilöllisiä ja viiteryhmäänsä liittyviä oikeuksia. Yksilöllistämisen prosessin edetessä lasten yhteiskunnallinen asema on tullut aiempaa näkyvämmäksi. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 6.)

Kinos (2001) vertaa lapsilähtöisyyden ja lapsikeskeisyyden käsitteitä artikkelissaan ”lapsilähtöinen varhaiskasvatus”. Artikkelissa keskeiseksi nousee ajatus siitä, että lapsilähtöisyys varhaiskasvatuksessa on lapsen kasvun ja kehityksen tukemista lapsen kautta, jossa vallitsee konstruktivistinen oppimiskäsitys. Konstruktivistinen oppimiskäsitys on lapsilähtöinen, missä lapsi on aktiivinen ja sosiaalinen subjekti. Aikuinen ikään kuin toimii lapsen oppimisen ohjaajana. Vastaavasti lapsikeskeisyyden käsitettä tarkasteltaessa oppimiskäsityksenä vallitsee humanistis-kokemuksellinen oppimiskäsitys. Lapsikeskeisyydessä aikuinen ja lapsi ovat tasa-arvoisia toimijoita, jossa lapsi tulkitaan itsenäiseksi kansalaiseksi. Aikuisen rooli lapsikeskeisyydessä on oppimisen tuki ja, jolloin lapsella on enemmän mahdollisuuksia toimia itsenäisesti ja tasavertaisena suhteessa aikuiseen. (Kinos 2001, 1, 30, 36.)

Muukkonen & Tulensalo (2004) määrittelevät lapsikeskeisyyden lapsen kanssa työskentelynä, lapsen oman näkökulman tavoittamisena ja kuulemisena. Lapsen ja vanhempien omien kokemusten tavoittamista korostetaan myös, jolloin lapsen omien kokemusten ja vanhempien lapsuuden kokemusten tavoittamista voidaan pitää lapsikeskeisyytenä. Lapsikeskeisen työn tavoitteena on suojella, tukea ja vahvistaa sekä eheyttää lasta työskentelemällä suoraan lapsen kanssa, pitämällä prosessit lapsikeskeisinä ja valitsemalla työtä ohjaavaksi periaatteeksi lapsikeskeisyyden. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3, 67.)

Mielestäni Muukkonen & Tulensalo (2004) tarkoittavat lapsikeskeisyydellä lapsilähtöisyyttä. Koen itse, että lapsilähtöisyys on lapsen kanssa työskentelyä lapsen lähtökohdista käsin, lapsen oman näkökulman tavoittamista sekä lapsen kuulemistä ja kuuntelemista. Lapsilähtöisyydessä keskeisenä näkökulmana on ottaa lapsi aikaisempaa paremmin huomioon oman minuutensa ja tietämyksensä aktiivisena luojana sekä tuotta-

jana. Keskityn tutkimuksessani erityisesti lapsilähtöisyyteen ja sen suhteeseen lastensuojelussa. Lapsilähtöisyys on lapsen etua kunnioittava kun taas lapsikeskeisyys on jo hiukan negatiivissävytteinen käsite, jossa lapsen jäävät vähemmälle aikuisen tuelle ja ikään kuin ”oman onnensa nojaan”. Lapsilähtöisyydessä korostuu kuitenkin aikuisen rooli lapsen tukijana ja ohjaajana, mikä on mielestäni keskeistä.

Johanna Kiili (2006) on pohtinut laaja-alaisesti lapsen osallistumista ja osallisuutta verrattuna juuri lapsilähtöisen ja lapsikeskeisen käsitteen erojen näkökulmaan. Kiili kuvaa, että lapsen osallistuminen on monimuotoinen ja myös ristiriitainen ilmiö. Osallistumisen voi ajatella nojaavan käsitykseen lapsista yksilöinä ja toimijoina, joilla on tiettyjä perusoikeuksia. Tällaisia perusoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus osallistua omaa elämää ja elinympäristöä koskettavaan päätöksentekoon ja suunnitteluun. Toisaalta osallistumisen ja aktiivisen toimijuuden voi sanoa istuvan hyvin sellaiseen ajatteluun, joka korostaa yksilöä ”oman onnensa seppänä”. Lapsen osallistuminen ja oikeuksien korostaminen voi luoda kuvan toimijasta, joka on irrotettu sosiaalisesta ympäristöstään ja sosiaalisista suhteista sekä niihin liittyvistä riippuvaisuuksista ja tarpeista. Lasten osallistuminen voi jopa kääntyä heitä vastaan, jos heidän ajatellaan olevan kykeneviä toimimaan esimerkiksi ilman aikuisten tarjoamia voimavaroja ja huolenpitoa. (Kiili 2006, 12.)

Vaikeissa olosuhteissa elänyttä lasta ei ole välttämättä kuultu, eikä hän ole tottunut siihen, että joku todella ymmärtäisi. Siksi lapsilähtöinen työskentely tulisi perustua vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ja lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Turvallisessa vuorovaikutuksessa lapsi voi alkaa aktiivisesti hahmottaa omaa elämäänsä ja kokee hyötyvänsä työskentelystä aikuisen kanssa. Työntekijälle lapsen kanssa työskentely voi tuoda paljon uutta tietoa lapsesta ja hänen kokemuksistaan. Tapaamisissa välittyy siis tietoa molempiin suuntiin sekä työntekijälle että lapselle itselleen. Työntekijä voi hyödyntää lapsen kertomusta häntä koskevissa päätöksenteoissa ja tuen tarjoamisessa. (Välivaara 2004, 12.)

Sosiaalityössä, erityisesti lastensuojelussa on toistuvasti todettu lasten sivullisuus tiedon tuotannossa. Lasten mahdollisuus tuottaa itseään koskevaa tietoa on ollut paitsi satunnaista usein myös muodollista. Lapselta kysymisen vaikuttimet ovat olleet ensisi-

jaisesti kuulemisen velvoitteen toteuttamisessa sekä pyrkimyksessä saada aikaan mahdollisimman kattava ja tarkka tilannearvio. Lapselta saatu tieto on asettunut aikuisten tuottaman tiedon lomaan ilman erityistä merkitystä tai hävinnyt aikuisten tiedon moniulotteisuudelle ja ammatilliselle haastavuudelle. (Forsberg ym. 2006, 178.)

Vaikka lapsen kognitiiviset ja kielelliset taidot ovat kehittymättömämpiä kuin aikuisella, se ei tarkoita, ettei lapsi kykenisi osallistumaan. Jokainen yksilö on vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristönsä kanssa ja samalla pätevä tuottamaan kokemuksistaan tietoa. On tärkeää tavoittaa sitä prosessia, millä lapset muokkaavat ja järjestävät omaa ja kanssatoimijoidensa elämää. (Lehtinen 2000, 19-20.) Lasten mahdollisuutta tuottaa tietoa ei pidetä tärkeänä vain lapsen oikeuksien toteuttamisen vuoksi, vaan siksi, että lapsen tieto on aidosti merkityksellistä. Ainoastaan lapsi voi kuvata todellisuuttaan sellaisena kuin se hänelle näyttäytyy. Aktiivisen roolin kautta lapsesta tulee osallinen ja aito toimija omassa asiassaan, ei vain passiivinen suojelun kohde. (Hessle 1997, 258.) Tämä mielestäni edesauttaa selkiyttämään lapselle kuvaa lastensuojelutyöstä ja sen tavoitteista entistä paremmin verrattuna lapsen ollessa passiivisessa roolissa suojelun kohteena.

3 LAPSI YHTEISTYÖKUMPPANINA

3.1 Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä

Lasten yhteiskunnallinen tasavertaisuus on sosiologisen lapsuustutkimuksen lähtökohta. Sosiologisessa lapsuustutkimuksessa lapset ovat yhteiskunnallisia toimijoita tasavertaisesti muiden kanssa. Lapsuustutkimuksen tehtävänä on tuottaa tietoa lasten elämästä, toiminnasta ja heidän muuttuvasta yhteiskunnallisesta asemastaan sekä osallisuudestaan yhteiskuntansa elämään sekä siis lapsuuden rakenteellisista ehdoista ja muutoksista, lapsuudesta määrittävänä asemana ja myös lapsuuden kokemisesta tältä paikalta käsin. `Sukupolvijärjestys´ on yksi niistä käsitteellisistä tulkintavälineistä, joita tämä vasta 1980-luvun jälkipuolelta lähtien yhteiskuntatieteiden piirissä kehittynyt ja siitä syystä aluksi ”uudeksi lapsuustutkimukseksi” nimitetty tutkimusjuonne ehdottaa lapsuutta ja sukupolvien suhteita koskevan tiedon jäsentämiseen. Uutta tässä

sosiologisessa lapsi- ja lapsuustutkimuksessa on sen hakema tarkastelutapa tai näkökulma lapsiin ja lapsuuteen: sitä ei enää rakenneta olemassa olevan pitkän perinteen omaavan psykologis-pedagogisen lapsikäsitteilyn varassa, vaan lapset ja lapsuus sijoitetaan nyt aidosti sosiologisiin yhteyksiin. (Alanen 2001, 162.)

Lapsuus on tuskin kovin paljon muuttunut biologisena ilmiönä. Jokainen aloittaa elämänsä vauvana ja on syvästi riippuvainen saamastaan hoidosta ja huolenpidosta. Biologisen kehityksen koodi voi toteutua nopeammin tai hitaammin, mutta siinä toistuvat samat vaiheet: ihminen oppii asteittain kävelemään ja puhumaan, tutustuu itseensä ja maailmaan. Lapsuus on ihmisen elämänkaareissa ensimmäisenä ja se kulkee matkansa läpi elämän. (Alanen & Bardy 1990, 9.)

Pedagoginen mielenkiinto lapsuuteen on kaukaista perua; aikuisilla on tarve sosiaalis- ta lapset tiettyihin uomiin. Lääketieteessä on pitkät lapsitutkimuksen perinteet. Psykologisena ilmiönä lapsuus on saanut uusia ulottuvuuksia ja merkityksiä, joista isovanhempiemme sukupolvi tuskin edes uneksi. (Mts, 9.)

Näiden ”lapsitieteiden” saavutukset ovat avanneet näköalan lapsen keskitykseen ja tarpeisiin sekä syventäneet ymmärrystä lapsen ja aikuisen eroista. Lapsuus tunnetaan kulttuurissamme yksilöllisenä kehitysvaiheena ja asteittaisena siirtymisenä aikuisuuteen. Lapsuus on myös historiallinen ilmiö. Yksin sen pituus vaihtelee kulttuurisesti, puhumattakaan sen yhteiskunnallisesta paikasta tai siihen liitettyistä merkityksistä. (Mts.)

Lapsuudella on yhteiskunnassa ”vakituinen” paikkansa, vaikka sen yksittäiset jäsenet vaihtuvat. Lapsuuden yhteiskunnallinen perusta raamittaa erilaisten ja erilaisissa oloissa elävien lasten kokemisen maailmoja ja toiminnan mahdollisuuksia (Mts, 9.). On väitettävissä, ettei lapsuus suinkaan ole yksinomaan valmistautumista yhteiskuntaelämään ja siinä toimimiseen, vaan se on jo itsessään elämää ja osallisuutta yhteiskuntaelämään. Muutos lapsista ”pieninä aikuisina” lapsiksi, jotka kuuluvat perheen, naisten ja kasvatuksen piiriin tapahtui noin 1700-1800 -luvun aikana. (Mts, 174.)

3.2 Lapsilähtöisyyttä ohjaavia asiakirjoja

Tässä luvussa esittelen luvussa 2.1 esiin nostetun lastensuojelulain lisäksi muita tärkeitä lapsilähtöisyyttä ohjaavia asiakirjoja.

Suomalaisen lapsipolitiikan lähtökohtana on käsitys lapsesta itsenäisenä subjektina, jolla on lähtökohtaisesti samat oikeudet kuin aikuisillakin. Lapsipoliittinen käsitys perustuu nykyiseen tapaan nähdä lapsuus itsenäisenä elämänvaiheena, joka ei ole vain kasvamista aikuisuuteen. Käsitys lapsen subjektisuudesta, lapsen iän myötä kasvavasta itsemääräämisoikeudesta sekä lapsen edun ensisijaisuus on omaksuttu Suomen lapsilainsäädännössä ja YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa keskeisiksi periaatteiksi. Näiden periaatteiden tulee ohjata toimintaa kaikkialla missä palvelut, toiminta tai päätöksenteko koskee lapsia tai nuoria. (Lastensuojelulaki ja sen muutokset 2005.)

Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma "Eläköön lapset" perustuu lapsipolitiikan lähtökohtiin. Lapsipolitiikalla varmistetaan turvallinen lapsuus. Tällöin puhutaan muun muassa vanhemmuudesta ja sen tukemisesta myös yhteiskunnallisin toimin, lasten kanssa työskentelevien kasvatustyöstä, yhdyskunnan ja liikenteen turvallisuuden edistämisestä ja haavoittavissa elämänolosuhteissa kasvavien lasten erityisestä suojelusta. Lapsipolitiikalla huolehditaan myös lapsuuden voimavaroista lapsen eri kehitysvaiheissa ja perheen elämäntilanteissa. Tällöin tarkasteltavina asioina ovat muun muassa työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen, tulonsiirrot, tuet, palvelut omalla äidinkielellä, kasvun mahdollistuminen erilaisissa avoimissa voimavarakeskuksissa kuten kouluissa, päiväkodissa ja vapaa-ajan toiminnoissa. Lapsipolitiikan yhtenä tavoitteena on myös edistää lapsen mahdollisuutta toimia aktiivisena osallistuvana kuntalaisena. Tällöin tarkasteltavana ovat muun muassa yhteisöjen toimintatavat ja osallistumisen kanavat sekä mahdollisuudet tasa-arvoiseen koulutukseen. Sosiaaliset valmiudet eivät synny itsestään, vaan osallistumisen ja kuulluksi tulemisen kautta. ("Eläköön lapset" 2000, 8.) Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma "Eläköön lapset" (2000) tukeutuu seuraavassa esittelemääni Lapsen oikeuksien sopimukseen.

Lapsen oikeuksien sopimus

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleiskokouksessa 20.11.1989 hyväksyttiin Lapsen oikeuksien sopimus (LOS). Sopimus astui Suomessa voimaan vuonna 1991. Sopimus on yleisesti hyväksytty käsitys siitä, mitä oikeuksia pitäisi kaikilla lapsilla olla ”ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin mielipiteisiin, kansallisuuteen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen tai syntyperään” katsomatta (LOS 2.artikla). Lapsen oikeuksien sopimusta edelsi 20.11.1959 hyväksytty Lapsen oikeuksien julistus. Se on Lapsen oikeuksien sopimusta yleisluontoisempi, eikä sido valtioita oikeudellisesti. (Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? 1989.)

Lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria. Lapsen oikeuksien sopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus, jonka ulkopuolelle jää ainoastaan 2 maata, Somalia ja Yhdysvallat. Lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamista valvoo komitea, jolle maat raportoivat lasten oikeuksien tilanteestaan. Suomessa Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus tuli voimaan 1991. Suomi on allekirjoittanut molemmat lisäpöytäkirjat ja ratifioinut lisäpöytäkirjan Lasten osallistumisesta aseellisiin konflikteihin. Sopimuksen ratifioinnilla tarkoitetaan sitä, että valtio hyväksyy sen laillisesti sitovaksi omassa maassaan. Allekirjoittamalla sopimuksen kukin valtio ilmaisee hyväksyvänsä sopimuksen periaatteet. Lapsen oikeuksien sopimuksen kantavat periaatteet ovat provision (varat), protection (suojelu) ja participation (osallisuus). Lapsen oikeuksien sopimusvaltiot ovat sitoutuneet voimavarojen mahdollisimman täysimääräiseen osoittamiseen lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Voimavarojen jakamisen ohella kantavat periaatteet koskevat lasten suojelun ja osallisuuden turvaamista. (Mts.)

Lapsen etu on koko sopimuksen kattava ja kaikkia sen muita määräyksiä yhdistävä periaate. Lapsen edun tulee olla ensisijalla aina tehtäessä lapsia koskevia viranomaispäätöksiä, lakeja ja muita yhteiskuntapoliittisia ratkaisuja kaikilla aloilla. Lapsen edun on luonnollisesti määrättävä myös vanhempien tai lapsen muiden huoltajien toimintaa. Lapsen oikeuksien ydinsisältö on, että lapsi nähdään yksilönä ja lapsen perustarpeet oikeuksina, joita aikuisten maailman tulee kunnioittaa ja toteuttaa. Lapsilla on

omat tarpeensa ja he ovat samanarvoisia kuin muutkin ihmiset. Lapsen mielipiteitä on kuunneltava ja ne tulee ottaa huomioon. (Lapsen etu ja oikeudet 1989.)

LOS:n tavoitteena on myös luoda sellainen ympäristö, joka takaa lapselle maksimaaliset fyysisen, psyykkisen, moraalisen ja sosiaalisen kehittymisen mahdollisuudet. Näihin oikeuksiin kuuluvat oleellisesti oikeudet terveydenhuoltoon, koulutukseen, sosiaaliturvaan, vapaa-aikaan ja leikkiin. Lapsella tulee olla myös oikeus esittää näkemyksensä häntä koskevista asioista kotona, koulussa ja laajemmin yhteiskunnassa. Lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (Mts.)

Lapsen oikeuksien sopimus tukee lapsilähtöisyyden periaatteita. Sopimuksessa korostetaan lapsen edun ensisijaisuutta ja lapsen osallisuutta omiin asioihinsa kehitystasonsa mukaisesti. Hänellä on myös oikeus suojeluun ja osuuteen yhteiskunnan voimavaroista. Lapsi tulee ymmärtää ja huomioida subjektina: tahtovana, tuntevana ja toimivana yksilönä. Kun on kyse tärkeistä elämänmuutoksista ja päätöksistä, pienikään lasta ei saa sivuuttaa. Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsilähtöisyyttä tukevat muun muassa seuraavat säädetyt artiklat: lapsen edun ensisijaisuus (3.artikla), oikeus tulla kuulluksi (12.artikla), leikki ja vapaa-aika (31.artikla). (Mahonen 2005, 145.)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta säädetyin lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä, asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Asiakkaalla tarkoitetaan sosiaalihuollon palveluita käyttävää tai hakevaa henkilöä. (L 22.9.2000/812.)

Asiakaslähtöisyydellä tarkoitetaan työn toteuttamista asiakkaan tarpeista lähtien. Asiakaslähtöisyys on lähtökohta myös tutkimuksessani käsiteltävälle lapsilähtöisen työn toteuttamiselle. Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista on lapsilähtöistä muun muassa alaikäisen asiakkaan eli lapsen toivomusten ja mielipiteiden huomioiminen hänen ikä- ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Lapsen äänen kuuleminen on myös yksi lapsilähtöisyyden peruselementti. Lisäksi laissa sosiaalihuollon

asiakkaan asemasta ja oikeuksista huomioidaan alaikäisen asiakkaan perhe, jolloin toteutuu lapsilähtöinen ajatus siitä, että lapsi on osa perhettään ja elinympäristöään.

Asiakkaan oikeus on saada sosiaalihuollon toteuttajalta hyvänlaatuista sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava loukkaamatta hänen ihmisarvoaan sekä hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioittaen. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota asiakkaan toivomuksiin, mielipiteisiin, etuun ja yksilöllisiin tarpeisiin sekä hänen äidinkieleensä ja kulttuuritaustansa. Sosiaalihuollon työntekijöiden on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot, niiden vaikutukset ja muut seikat, joilla on merkitystä hänen tilanteessaan ja asiassa. (L 22.9.2000/812.)

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on tilanteen mukaan laadittava palvelu-, huolto-, hoito-, kuntoutus- tai muu suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatimiselle muutoin ole tarvetta. Suunnitelma on laadittava yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa, ellei siihen ole ilmeistä estettä. Tietyissä tilanteissa suunnitelma laaditaan asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa tai asiakkaan ja hänen läheisensä kanssa. (Mts.)

Lapsi voi olla sosiaalihuollossa asiakkaana ja asianosaisen asemassa heti syntymänsä jälkeen riippumatta siitä, kuka hänen puhevaltaansa käyttää. Pienen lapsen asiakkuus on tällaisissa tilanteissa usein rinnakkainen hänen huoltajansa tai muun hänestä huolta pitävän aikuisen henkilön asiakkuuden kanssa. Varttuneempi lapsi saattaa olla asiakkaana oma-aloitteisesti ja joskus jopa niin, ettei hänen huoltajansa saa tietoa asiasta. (Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeus 2001.) Lain 10§:n mukaan alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipiteet on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Kaikissa alaikäistä koskevissa sosiaalihuollon toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon hänen etunsa. Alaikäinen voi hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaan sekä muutoin painavasta syystä kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista. Lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista kuuluu tärkeänä osana myös muun muassa tietojen antaminen asiakkaasta, tietojen antaminen asiakkaalle itselleen sekä salassapito ja vaitiolovelvollisuus. (L 22.9.2000/812.)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Vuonna 1983 on säädetty laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Tämä laki turvaa osaltaan myös lapsen etua. ”Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.” (LLHT 8.4.1983/361.)

”Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Lapsen vanhempien tulee keskinäisessä yhteisymmärryksessä ja pitäen silmällä ennen kaikkea lapsen etua pyrkiä siihen, että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu laissa säädettyjen periaatteiden mukaisesti.” (Mts.)

Lapsille sopiva Suomi

Lapsille sopiva Suomi on sosiaali- ja terveysministeriön keväällä 2003 asettaman Suomen lapsiasiain toimikunnan laatima kansallinen toimintasuunnitelma, joka pohjautuu YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnossa toukokuussa 2002 hyväksytyyn loppuasiakirjaan, A World Fit for Children. Toimintasuunnitelmassa toimikunta nostaa esiin lasten ja lapsiperheiden elinoloissa ajankohtaisiksi katsomiaan kysymyksiä Suomessa. (Lapsille sopiva Suomi 2005.)

Toimikunnan mukaan Suomeen tarvitaan laaja ja yhteisesti hyväksytty valtakunnallinen lapsi- ja perhepoliittinen strategia lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin kehittämiseksi ja seuraamiseksi. Siinä tulee ottaa huomioon sekä lapsen edun ja tarpeiden toteutuminen että perheiden palveluiden ja taloudellisten voimavarojen turvaaminen. Toimikunta korostaa, että kaikissa yhteiskunnan toimenpiteissä ja päätöksissä, jotka koskevat lapsia, on otettava huomioon lapsen etu. Siksi yhteiskunnan toimia

ja päätöksiä tulee arvioida lapsen edun kannalta. Lapsiasiain toimikunta on laatinut lapsivaikutusten arviointia varten mallin, jota se suosittelee kokeiltavaksi ja edelleen kehitettäväksi. (Mts.)

Toimikunta painottaa, että lasten kasvatuksesta ja hyvinvoinnista huolehtiminen on vanhempien tärkein tehtävä. Yhteiskunnan tulee omilla päätöksillään ja toimillaan antaa selkeä viesti siitä, että se tukee perheitä tässä tehtävässä. Vanhemmat tarvitsevat peruspalveluiden antamaa tukea vanhemmuuteen ja parisuhteeseen ja erityisesti vanhempien vertaisryhmien tarjoamaa yhteisöllisyyttä. Mahdollisuus perheen ja työelämän nykyistä parempaan yhteensovittamiseen on myös lapsiperheille erittäin tärkeää. Toimikunta esittää suosituksissaan myös lasten osallistumisoikeuksien toteuttamisen parantamista, median vastuun lisäämistä lasten turvallisuudesta, lasten hyvinvoinnin nykyistä tehokkaampaa seurantaa, lapsen oikeuksien tunnettuuden parantamista sekä lapsen näkökulman huomioon ottamista myös kehitysyhteistyössä. (Mts.)

Lapsille sopiva Suomi -toimintasuunnitelma täydentää suosituksillaan olemassa olevien kansallisten toimintaohjelmien ja -suunnitelmien kuten varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteiden, peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden, kouluterveydenhuollon oppaan ja laatusuosituksen sekä lastenneuvolan työntekijöille suunnatun oppaan sisältöä ja toimeenpanoa. (Mts.)

Suomen lainsäädäntö luo pohjaa lapsilähtöisyydelle niin lastensuojelussa kuin varhaiskasvatuksessakin. Lait, asetukset, Lapsen oikeuksien sopimus ja Lapsille sopiva Suomi -toimintaohjelma vaikuttavat ja ohjaavat keskeisesti lapsilähtöisyyden toteuttamista kasvatustyössä. Tutkimukseni kannalta on keskeistä tarkastella näitä lapsilähtöisyyteen vaikuttavia ja sitä ohjaavia asiakirjoja. Asiakirjojen kautta luodaan perusta lapsen kanssa tehtävälle työlle.

3.3 Työskentely lapsen kanssa

Vaatus lapsilähtöisyyden toteuttamisesta käytännön työssä korostuu tulevassa lastensuojelulaissa (kts. luku 3). Sitä kautta lapsilähtöisyyttä edistävät menetelmät siirtyvät varmasti entistä enemmän myös työkäytäntöihin. Tämän vuoksi halusin nostaa tutkimukseeni yhdeksi keskeiseksi osaksi käytännön työskentelyn lapsen kanssa.

Lapsilähtöiset menetelmät ovat käytännön työn välineitä, joiden avulla lapsilähtöisyyttä voidaan toteuttaa kaikessa työssä lasten ja nuorten kanssa. Lapsilähtöisten menetelmien tarkoituksena on tukea lapsen myönteistä kasvua ja kehitystä ja tällä tavoin toteuttaa lapsilähtöisyyden ydinajatusta lapsen kokonaisvaltaisesta huomioimisesta. (Välivaara 2004, 19.)

Lapsen kehitystä tuetaan parhaiten silloin, kun koko ammatillinen tiimi toimii suunnitelmallisesti lapsen hyväksi. Lasta hoitavat henkilöt ovat avainasemassa lapsen elämässä. Raskaassa arjessa saattaa unohtua se, miten suuri merkitys yksittäisillä teoilla saattaa olla lapsen hyvinvoinnin ja myöhemmän elämän kannalta. Lapsilähtöisten työtapojen omaksuminen sosiaali-, terveys- ja opetusalan perustehtävissä voisi auttaa lastensuojelun asiakkaana olevaa lasta jo ennen kuin esimerkiksi terapian tarve on kiistaton. (Välivaara 2004, 13.)

Monet lapset ovat haluttomia puhumaan vaikeista kokemuksistaan, koska ovat liian usein tulleet petetyiksi. Aikuinen, jolle lapsi on uskoutunut, ei ole ollut luottamuksen arvoinen tai lapsen kertomaa ei ole otettu todesta. Traumatisoituneiden lasten voi olla vaikeaa hahmottaa sijoitukseen johtaneita tapahtumia loogisena tarinana, kun mielessä on vain tukahdutettuja, irrallisia mielikuvia. Uskoutumista vieraille aikuiselle vaikeuttaa myös lapsen painiskelu lojaliteettikysymysten kanssa. Perhesalaisuuden paljastaminen herättää syyllisyyden ja häpeän tunteita. Lapsi on myös herkkä vaistoamaan, jos aikuinen ei pysty vastaanottamaan hänen tarinaansa. Työntekijä voi helposti tiedostamattaan torjua lapsen, jos kertomus herättää hänessä omia käsittelemättömiä muistoja ja tunteita, jotka peilautuvat takaisin lapseen. (Välivaara 2004, 19.)

Möllerin (2005) mukaan lapsilähtöisellä orientaatiolla lastensuojelussa tarkoitetaan sitä, että käsiteltävät asiat ja asioiden hoitamiseen liittyvät toiminnot lähtevät lapsesta. Tämä ei merkitse vain olemista, vaan tavoitteellista työskentelyä lapsen kanssa. Lapsilähtöisellä työorientaatiolla korostetaan näkemystä, jonka mukaan lastensuojelu tekee työtä perheen kanssa auttaakseen nimenomaan lasta. Lähtökohtana työskentelylle on, että lapsi saa oman työntekijän ja häntä tavataan myös ilman vanhempien läsnäoloa, ellei ole olemassa jotain erityistä syytä siihen, ettei näin tulisi tehdä. (Möller 2005, 63-64.)

Utraisen (2006) tutkimuksessa osa nuorista nosti lapsen kuulemisen sijoitusprosessissa etusijalle ja asiaksi, joka tulisi ottaa paremmin huomioon. Yksi nuorista kertoi seuraavaa: *”Olen miettinyt, että tärkein asia on se, että lasta kuunnellaan. Ja jos on pienikin epäily, että perheessä ei oo kaikki ok, niin turha lapsen kanssa on puhua kotona niin, että vanhemmat on läsnä. Meidän vanhemmat oli semmosii, että ne kuunteli oven takana, mitä puhuttiin ja jos oli pienikin pelko, että vanhemmat tietää, mitä puhutaan, niin lapsi ei sano totuutta. Se ei oo suuri resurssi viedä se lapsi leikkipuistoon tai jäätelölle ja jutella. Lapsen kuuleminen ei toteudu silleen, että lapsi viedään omaan huoneeseen ja vanhemmat on läsnä. Että lasta pitää kuunnella niin, että sillä on turvallinen olo—Että ne on sitten sosiaalityöntekijän ja lapsen välisiä keskusteluja ja niistä ei vanhempien tarvii tietää mitään”.* (Utrainen 2006, 55.)

Lastensuojelussa puhutaan perinteisesti lapsen kuulemisesta, mikä on ohjannut työntekijöitä kohtaamaan lasta erityisesti niissä tilanteissa, joissa laki velvoittaa ennen päätöksentekoa kuulemaan lapsen mielipidettä. Lapsilähtöisessä työorientaatiossa ja toiminnallisia menetelmiä toteutettaessa halutaan kuitenkin puhua lapsen kanssa työskentelystä, jossa on kyse laajemmasta asiasta kuin lapsen mielipiteen selville saamista ja sen huomioon ottamista. Työntekijän puolelta lapsilähtöistä työorientaatiota toteutettaessa kuulemisessa on kyse kiinnostuksesta lapsen asiaan, taidosta välittää lapselle tunne siitä, että hänen asiaansa halutaan kuulla ja kuunnella, taidosta esittää kysymyksiä, olla läsnä vuorovaikutuksellisesti sekä reagoida lapsen kertomaan. (Möller 2005, 64-67.) Tästä Möllerin ajatuksesta sekä sijaisvanhemmilta saadusta tutkimusaineistosta on syntynyt myös tutkimukseni nimi: ”Lapsen äänen kuulija ja kuuntelija”.

Lapsen kanssa työskentelyn tausta-ajatuksena on hyödyn tuottaminen lapselle. Lapsen kanssa työskennellessään työntekijä antaa lapselle viestin, että se, mitä lapsi tuntee ja mitä hän haluaa sanoa, on merkityksellistä ja kuuntelemisen arvoista. Lapsen omat kokemukset ja tunteet ovat sinänsä todellisia ja arvokkaita kuultaviksi, eikä lapsen oleteta muistavan omaan elämäänsä liittyviä tapahtumia juuri sellaisina kuin ne ovat tapahtuneet. (Möller 2005, 64, 67.)

Möller (2005) toteaa, että lapsen kanssa työskentelyssä on hyvin tärkeää olla valmius hyödyntää toiminnallisuutta vuorovaikutuksen tukena ja vahvistajana, sillä lapsi ei aina ole valmis, kykenevä tai halukas työskentelemään asioista vain puheen avulla. Toiminnallisuudella tarkoitetaan sellaisten välineiden hyödyntämistä, jotka tuovat puheen rinnalle toimintaa. Tällaisia aisteja aktivoivia ja hyödyntäviä välineitä ovat esimerkiksi kuvat, korit, pelit ja tarinat. (Möller 2005, 65.)

Välivaaran (2004) mukaan toiminnallisten välineiden avulla saavutettava leikinomaisuus ja luovuus aktivoivat mieltä ja välineen yleisistä vertauskuvista voidaan edetä syvällisempään työskentelyyn, lähelle lapsen omaa kokemusmaailmaa. Toiminnallisesti työskenneltäessä on mahdollista hyödyntää kokemuksellista oppimista, jonka avulla elämän ilmiöitä voidaan konkretisoida ja tutkia havainnollisemmin kuin pelkän keskustelun kautta. Hyvin keskeistä toiminnallisessa työskentelyssä on voimavaralähtöisyys, jonka lähtökohtana on ratkaisukeskeinen ajattelu. Ratkaisukeskeisessä ajattelussa ollaan syiden ja menneisyyden sijaan kiinnostuneita ratkaisuista sekä tulevaisuudesta. Toiminnallisten välineiden käyttämisessä ei ole keskeistä tulkintojen tekeminen lapsesta, vaan välineiden käytön pohjalta syntyvä aito ja luottamuksellinen dialogi sekä lapsen tuottaman kertomuksen kuuleminen. (Välivaara 2004, 20.)

Lapsilähtöinen työorientaatio ja menetelmät eivät merkitse vain työskentelyä lapsen kanssa. Ne merkitsevät näkökulman pitämistä lapsessa silloin, kun tehdään työtä vanhempien kanssa sekä työskentelyn suunnittelemista ja rakentamista lapsesta käsin. Lapsella on hyvä olla tietoisuus siitä, että hänellä on vanhempien lupa työntekijän tapaamiseen. (Möller 2005, 64-65.)

Möllerin (2005) mukaan lastensuojelussa on haasteellista paitsi se, miten ottaa lapsi riittävästi mukaan työskentelyyn, niin myös se, miten samanaikaisesti ottaa huomioon lapsen oikeus olla osallistumatta. Lapset ovat yksilöinä erilaisia, joten työntekijällä tulee olla herkkyyttä aistia ja kuulla, mihin lapsi on valmis ja millainen on hänen tapansa osallistua. Lapsen ja työntekijän kohtaamisessa ovat läsnä työntekijän taidot ja persoonallisuus sekä lapsen persoonallisuus ja valmiudet. Lapsen asiakkuudessa haasteena on taito nähdä ja kuvata lapsen näkökulmasta. Suunnitelmallisen ja systemaattisen työskentelyn avulla lapsi tulee entistä selkeämmin asiakkaaksi ja työn keskipisteeksi. (Möller 2005, 66-67.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteiden piirissä oleva, huostaan otettu tai muutoin kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi on yleensä alistunut useille traumoille, haavoittaville kokemuksille sekä separaatioille i. erokokemuksille. Lapsuusiän traumaattisten kokemusten on tutkimuksissa todettu olevan yhteydessä sosiaalisiin ja emotionaalisiin ongelmiin sekä lapsuus- että aikuisiällä. Monet traumaattisia kokemuksia lapsuudessa kokeneista ovat riskissä ajautua aikuisiällä rikollisuuteen, päihteiden väärinkäyttöön tai kärsivät psyykkisistä häiriöistä. Sijoitetut lapset pelkäävät myös itse näin käyvän. (Välivaara 2004, 14.)

Haavoittavassa ympäristössä kasvaneen lapsen kehityksen eri osa-alueet saattavat olla eri tasoilla kuin kronologinen ikä edellyttäisi. Sijoitetulla lapsella on usein vaikeuksia tunne-elämän, moraalien kehityksen ja koulusuoriutumisen alueilla. Vaikeat elämänkokemukset jättävät jälkensä ihmisen tunne-elämään. Lapsilla tämä voi näkyä siten, että lapsi käyttäytyy monissa tilanteissa hyvin aikuismaisesti tai vastaavasti taantuu taidoissaan. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi hakee turvaa siitä kehitysvaiheesta, jonka hän kokee turvallisena ja hyvänä. Lapsen käyttäytymisen vaihtelevuus saattaa hämentää muita ihmisiä sekä lapsia että aikuisia. (Mts, 14.)

Tutkimukset ovat osoittaneet, että paras apu lapselle olisi turvallinen kiintymyssuhde, jatkuvuus ja pysyvyys. Hoivaava ympäristö tarjoaa korjaavan kokemuksen lapselle. Vaihtuvissa työvuoroissa ja määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevälle laitoshenkilöstölle lapsen tarpeet nousevat todellisiksi haasteiksi. (Välivaara 2004, 14.)

4 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO

4.1 Sijaishuollon haasteet ja muutokset

Lastensuojelun selkeä kehityssuunta Suomessa on viime vuosina ollut huostaanottojen ja kodin ulkopuolisten sijoitusten vuosittainen kasvu. Erityisen voimakasta kasvu on ollut 12-15 -vuotiaiden sijoituksissa, joiden suhteellinen osuus on lisääntynyt lähes 300 %. Huostaanottojen ja sijoitusten määrän kasvu ei ole kuitenkaan näkynyt lastensuojelutyötä tekevien ihmisten määrässä. Kunnissa lastensuojelutyötä tekevien työntekijöiden määrä on pysynyt pitkään samana ja kuntatalous asettaa paineita jopa työntekijämäärän pienentämiseen. Kunnallisen lastensuojelutyön resursseja heikentää myös työntekijöiden voimakas vaihtuvuus. (Luomala 2006, 1.)

Suomessa 1990-luvun alusta lähtien kodin ulkopuolella sijoitettuna olleiden lasten kokonaismäärä tasaisesti lisääntyi. Kun vuonna 1991 oman kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna yhteensä 8724 lasta, niin vastaavasti vuonna 2005 luku oli 15 160. Sijoitettujen lasten kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina 2 - 5 prosentin vuosivauhtia. Vuonna 2005 kasvuvauhti oli 2,5 %. Kaikista alle 18 -vuotiaista lapsista ja nuorista yksi prosentti oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Sijoitetuista lapsista vuonna 2005 perhehoitossa oli yhteensä noin 36 % lapsista ja nuorista sekä laitos- tai muussa huollossa yhteensä noin 64 % lapsista ja nuorista. (Stakesin lastensuojelutilasto 2005.)

Kangaksen (2004) mukaan lastensuojelu on yhteiskunnan tarjoama sosiaalipalvelu ja sen järjestämisvastuu on kunnilla. Lapsen oikeudesta vastaa lastensuojelulaki (LSL 5.8.1983/683) ja sosiaalilautakunnalla on velvollisuus toimia sen mukaan. ”Lapsella on oikeus tulla huostaanotetuksi, mikäli puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä edellyttäen, että avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä tai mahdollisia tai jos ne eivät ole osoittautuneet tarkoituksenmukaisiksi, ja jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.” Sosiaalilautakunnalla on myös velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto mikäli lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään esimerkiksi käyttämällä päihteitä tai tekemällä rikoksen. Sijaishuollolla taataan suotuisa ym-

päristö hyvälle kasvatukselle ja hoidolle sijaisperheessä, ammatillisessa perhekodissa tai lastensuojelulaitoksessa. (Kangas 2004, 114-115, 117.)

Lastensuojelutyö on aina tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa, joten lastensuojelutyön arviointia on alettu pitää yhä tärkeämpänä. Lapsen ja hänen tilanteensa kehitystä arvioidaan jatkuvasti lastensuojelutyössä. Asetetut tavoitteet tarkistetaan aika ajoin ja menetelmiä on sovellettava lapsen tilanteen edellyttämällä tavalla. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 63-66.)

Nykyisessä lastensuojelulaissa edellytetään lapsen kokemuksen kuulemista hänen ikänsä ja kehitystasonsa mahdollistavalla tavalla lastensuojeluprosessin eri vaiheissa (LSL 17§). Myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista velvoittaa ottamaan huomioon ja selvittämään alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipiteet (L22.9.2000/812.). Lastensuojelun nykytilaa tarkastelevat tutkimukset (Bardy et. Al 2000, 20001, Hurtig 2003, Pösö 2004) sekä omat havaintoni sosiaalityössä kertovat kuitenkin korutonta kieltä lapsen kokemuksen sivuuttamisesta ja unohtamisesta lastensuojelun käytännöissä. Kysynkin, mihin lapsen ääni ja kokemus oikein katoavat lastensuojeluprosessissa?

Tutkimukset osoittavat, että lapsen kykyä tuottaa tietoa elämässään ja tulkita kokemuksiaan aliarvioidaan vielä valitettavan usein lastensuojelun eri sektoreilla. Ajatellaan, että lapsen ajattelu ja ymmärrys eivät ole vielä riittävän kehittyneitä, jotta hän pystyisi erittelemään ajatuksiaan sekä kertomaan elämästään ja kokemuksistaan luontevasti. Vastaavasti lapsen selviytymiskykyä yliarvioidaan ja häntä pidetään joustavampana ja mukautumiskykyisempänä kuin mitä hän itse asiassa onkaan (Välivaara 2004, 14.) Mielestäni uuden lastensuojelulain uudistusehdotukset tukevat kuitenkin entistä enemmän lapsen äänen kuulemista ja kuuntelemista.

4.2 Lapsena ja vanhempana sijaisperheessä

Lastensuojelulain 22§:n määritelmän mukaan sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuoltoon voidaan sijoittaa vain sosiaalilautakunnan huostaanottama lapsi. (LSL 5.8.1983/683.) Sijaishuollon tar-

koituksena on lapsen arjen mahdollistaminen. Lisäksi sijaishuollossa pyritään tukemaan lapsen tai nuoren läheisiä ihmissuhteita (Pösö 2004, 206). Sijaishuollon peruslähtökohtana on, että sijoitus olisi väliaikainen ratkaisu ja lapsi voisi palata myöhemmin vanhempiensa luokse. Sijaishuollon rooli on muuttunut 1990-luvulla, koska yhä useampien lasten sijoitukset ovat olleet lyhytaikaisia. Monille lapsille onkin kasautunut useita sijoituksia elämänsä aikana. (Pösö 2004, 203.)

Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoidtona tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla (LSL 5.8.1983/683.). Perhehoidolla tarkoitetaan henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa. Perhehoitoa annetaan sekä sijaisperheissä että perhekodeissa. (SHL 17.9.1982/710.) Sijaisperheissä perhehoitoa antavia vanhempia kutsutaan sijaisvanhemmiksi. Tutkimukseni pääpaino on sijaisperheissä ja sijaisvanhemmuudessa.

Sijaisperheessä lapselle annetaan mahdollisuus kasvaa ja elää jokaiselle lapselle luontevassa kasvuympäristössä, perheessä. Turvallinen ja tavallinen perheen arki on monelle kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle parasta ”hoitoa”. Kaikista oman kodin ulkopuolisen hoidon muodoista sijaisvanhemmuus turvaa parhaiten myös mahdollisuudet elinikäisten ihmissuhteiden syntymiselle. Useimpien lasten kohdalla onkin arvioitu, että sijoitustarve kestää aikuisikään asti. Yhä enemmän on kuitenkin tarvetta myös lyhytaikaisille perhesijoituksille, joiden kesto vaihtelee lapsen ja hänen syntymäperheensä tilanteesta riippuen. (Jokaiselle lapselle koti, 2006.)

Utraisen (2006) tutkimuksessa sijaisperheessä sijoitetut lapset painottavat tärkeänä kokemuksena sitä, että ovat saaneet kasvaa normaalissa perheessä ja elää normaalia arkea. Tutkimuksessa yksi haastatelluista nuorista kuvaa seuraavaa: *”No, hyviä asioita on ainakii ollu se, että on saanu tavallaan niinku suhteellisen normaalin perhe-elämän ettei oo tarvinnu niinku just kauheeta laitoskierrettä alottaa, että on niinku pysytyny elämään suhteellisen normaalia elämää.”* Toinen haastatelluista nuorista kuvaa sijaisperheessä kasvamista seuraavasti: *No ei siitä varmaan mitään muuta oo ku hyötyä, että niin ei sitä kotikasvatusta mikään korvaa ikinä. Jos mä oisin jossain lastenkodissa asunu, niin vois sanoo, että ehkä vähän erilainen tyyppi ku mitä nytte oon, että*

*empä mä keksi ainakaan sillai niinku negatiivista sanomista”.—kyllä jokainen tarvii kuitenkin sen niin sanotun kodin, olipa se minkäläinen tahansa, että niin ja sitte semmo-
sen niinku kotikasvatuksen—kyllä se koti on aina koti. Kolmas nuori kertoo kiittolisuudesta sijaisperhettä kohtaan. ”Mieluummin asuin kyllä perheessä, minusta on tullut tasapainoinen ja minulla ei ole ollut ongelmia nuoruusiässäkään. Se on ollut minulle se oikea perhe. Sijaisvanhemmat ovat avoimia, joihin voin luottaa. He myös antavat palautetta aina, kun tarve vaatii. Olen tyytyväinen, että meidät on huostaanotettu ja olen kiitollinen, että pääsin hyvään sijaisperheeseen”.*(Utriainen 2006, 41.)

Lapsiasiavaltuutettu Maria-Kaisa Aula on ottanut kantaa perhehoitoon liittyen valtakunnallisilla perhehoidon päivillä Tampereella 16.11.2006. Aula haluaa lisätä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten mahdollisuuksia päästä perhehoitoon. Maria Kaisa Aula katsoo, että perhehoito mahdollistaa laitoshoidon paremmin lapsen kasvun ja kehityksen kannalta tärkeiden kiintymyssuhteiden vakiintumisen. Sijaisperhe tarjoaa lapselle ja nuorelle myös tärkeän vanhemmuuden mallin. Aulan mielestä perhehoidon lisääminen tulee asettaa kuntien ja valtion yhteiseksi tavoitteeksi, jonka mukaisesti kohennetaan sijaisperheiden tukea ja asiasta tiedottamista. Toimintaa tulee kehittää niin, että pääasiallinen sijoituspaikka huostaan otetuille lapsille voisi olla perhehoito. (Lapsiasiavaltuutettu 2006.)

Sijaisperheiden rekrytoinnin, valmennuksen ja tukipalveluiden järjestäminen alueellisesti ja seudullisesti tuottaa kokemusten mukaan paremman tuloksen kuin kuntakohtainen toiminta. Siksi lastensuojelun perhehoidon järjestäminen tulee ottaa huomioon meneillään olevassa kunta- ja palvelurakennemuutuksessa. (Mts.)

Lapsiasiavaltuutettu Aula on tehnyt myös sosiaali- ja terveysministeriölle aloitteen sijaisvanhempien oikeudesta pienten lasten kotihoidon tukeen. Nykyinen lainsäädäntö ei mahdollista kotihoidon tuen maksamista alle 3-vuotiasta lasta kotona hoitavalle sijaisvanhemmalle. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lapsia tulee kohdella yhdenvertaisesti. Lainmuutos myös edistäisi pieneltä osaltaan sijaisperheiden saatavuutta. (Mts.)

Lastensuojelualan toimijoiden yhteinen tavoite on tarjota entistä suuremmalle osalle huostaanotetuista lapsista mahdollisuus kasvaa perheessä. Sijaisperheen merkitys

lapsen kehitykselle on todettu merkittäväksi erityisesti lapsen kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta. Sijaisperheessä kasvaminen antaa lapselle perhe-elämän mallin ja takaa lapselle usein elinikäiset ihmissuhteet, jotka tukevat lasta tai nuorta mahdollisesti itsenäistymisen jälkeenkin. (Jokaiselle lapselle koti, 2006.)

Sijaisvanhemmat saavat tukea tehtäväänsä ensisijaisesti sijoittajatahon eli kunnan tai kuntainliiton sosiaalityöntekijältä. Tärkeä tukimuoto sijaisvanhemmille on mahdollisuus keskusteluun ja omien ajatusten jakamiseen. Perhehoitoa määrittävän Perhehoitajalain mukaan perhehoitajalla tulee olla mahdollisuus valmennukseen, vapaapäiviin, työnohjaukseen ja täydennyskoulutukseen. Sijoittajataho vastaa työnohjauksen organisoimisesta. Täydennyskoulutusta on tarjolla alueellisesti paikallisten viranomaisten ja perhehoitajayhdistysten järjestämänä. Lisäksi useat muut tahot järjestävät koulutuksia. (Jokaiselle lapselle koti, 2006.)

Känkäisen ja Laaksosen (2006) mukaan sijaisvanhempien valmennuksella ja tuella on suuri merkitys sijoituksen onnistumisen kannalta. Suunnitelmallisen valmennuksen lisäksi perhehoidon tukemiseen tarvitaan sosiaalityöntekijän tukea, vertaistukea, työnohjausta ja täydennyskoulutusta. Lisäksi on mahdollistettava perhehoitajan vapaapäivät ja lomat ja maksettava työstä riittävä palkkio. (Känkäinen & Laaksonen 2006, 40-41.) Huuskon (2004) tekemässä tutkimuksessa tuen puute nousee myös esille. Erityisesti sijoituksen alussa moni sijaisvanhempi toivoisi saavansa lisää tukea ja apua sijaisvanhempien jaksamisen turvaamiseksi. (Huusko 2004, 8.) Tuen ja arvostuksen lisääminen sijaisvanhempia kohtaan on mielestäni ensiarvoisen tärkeä ajatellen sitä, kuinka tärkeä perhehoidon muoto sijaisvanhemmuus on. Tuen riittämättömyys tulee ottaa ehdottomasti huomioon, kun pohditaan lapsen oman työntekijän tehtävänkuvaa.

”Sijaisvanhemmaksi lähtemiseen tarvitaan lievää hulluutta, kun ei tiedä, mitä se tuo tullessaan. Sitä ei voi kauheasti ennakoon suunnitella, vaan täytyy olla valmiina ottamaan asiat vastaan. Joustavakin täytyy olla. Oma koti ja perhe täytyy antaa kaikkien käyttöön. Sieltä tulevat lasten lisäksi vanhemmat, sukulaiset, sosiaalityöntekijät ja kaikki – avoin täytyy olla. Sijaisvanhemmaksi kannattaa kuitenkin ryhtyä, koska sillä tavalla voi ainakin yrittää pelastaa jonkun lapsen ja antaa hänelle se, mikä häneltä puuttuu. On kuitenkin kamalaa ajatella, että jostain lapsesta joutuisi luopumaan vaikka

jo vuodenkin päästä. Pitäisikö sitten alkaa ottaa rakoa lapseen, 'älä noin halaa, halaa puoliksi vaan.' Kyllähän sijoitettuihin lapsiin kiintyy yhtäläillä kuin omiinkin. Siihen menee kuitenkin aikansa. Jos sijoitettuihin lapsiin ei kiintyisi, eihän heitä voisi pitää. On vain annettava kaikkensa, muuten tästä ei tule mitään. Ei voi ajatella, että lapsi ei voi tulla liian lähelle.” (Tavallinen, onnellinen perhe 2006.)

4.3 Aiempia tutkimuksia lastensuojelun sijaishuollosta

Painopisteeni omassa tutkimuksessani on nostaa esiin nimenomaan suomalaisia tutkimuksia. Sijaishuolto on sidoksissa sekä vallitsevaan kulttuuriin että maan lainsäädäntöön, vaikka haavoittuvissa olosuhteissa elävien lasten ongelmat ovatkin universaaleja.

Suomalaisissa lastensuojelun sijaishuoltoon keskittyvissä tutkimuksissa näkökulmina painottuvat lasten puutteiden ja hoivan tarkastelut ja niiden vaikutukset lasten psykiseen hyvinvointiin. Kati Hämäläinen (2005) on tutkinut pro gradu -tutkimuksessaan sijoitettujen lasten kokemuksia sijoitusvaiheesta ja perhehoidossa elämisestä. Tutkimuksissa selvitetään sijoitettujen lasten ja nuorten perheiden taustatekijöitä, sukupolviperimää ja kulku-uraa (mm. Bardy 2001; Haapsalo & Repo 1998). Lasten identiteettitutkimusta on verrattain vähän (Laurila 1999). Psykologiset tutkimukset ovat painottuneet lasten kiintymyssuhteiden (Sinkkonen & Kalland 2001) tarkasteluun. Johanna Barkman (2004) on tehnyt pro gradu -tutkielmastaan narratiivisen tutkielman lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevien lasten tarinoista.

Hämäläinen (2005) on tutkinut pro gradu -tutkimuksessaan sijoitettujen lasten kokemuksia sijoitusvaiheesta ja perhehoidossa elämisestä. Hämäläinen kysyi lapsilta, miten muutto ja sopeutuminen uuteen perheeseen ovat sujuneet. Tutkimuksen mukaan perhehoitosijoitus merkitsi haastatelluille lapsille isoa muutosta elämässä. Omia vanhempia ja sisaruksia tuli ikävä ja sopeutuminen sijaiskodin sääntöihin ja elämäntapoihin edellytti opettelemista. Lapsi käsittää usein myös sijoituksen syyn omalla tavallaan, vaikka hänelle olisi kerrottu todelliset syyt. Muuttaminen omasta kodista oli haastatelluille lapsille pääsääntöisesti raskas kokemus siitä huolimatta, että olosuhteet kodissa olivat käyneet useille sietämättömiksi. Sijoitetut lapset ikävöivät myös sisaruksiaan ja

toivovat näkevänsä heitä useammin. Sijoitettujen lasten suhdetta sisaruksiin tulisi tukea enemmän, mikäli sisaruksia ei sijoiteta samaan sijaisperheeseen. (Hämäläinen 2005, 4-7.)

Suomessa tehdyissä tutkimuksissa (mm. Bardy, Salmi & Heino 2001) on selvitetty sijoitettujen lasten ja nuorten asiakasperheen taustatekijöitä. Tyypillistä perheille oli hajanaisuus ja sosiaalisten ongelmien yleisyys. Vanhemmilla esiintyi alkoholiongelmia sekä kasvatuskyvttömyyttä. Yleisimmät huostaanottopäätöksen syyt liittyvät vanhempien alkoholinkäyttöön, psyykkisiin ongelmiin sekä perheriitoihin. Varsinkin äidin hallitsematon alkoholinkäyttö on yhteydessä lapsen hoidon laiminlyöntiin (Pasanen 2001).

Haapsalon ja Revon (1998) mukaan lastensuojelun asiakkuus näyttää olevan monien riskitekijöiden tulos. Kuitenkaan pelkkään perheeseen, lapseen tai elämäntilanteeseen liittyvät ongelmat eivät kuvaa asiakkaaksi valikoitumista, vaan myös sosiaaliviranomaisten toimintatavoilla ja perheen lähiympäristöllä on merkitystä lastensuojelun piiriin tulemisessa. Myös Pasanen (2001) tutkimuksen mukaan lastensuojeluasiakkuus on monitasoinen, lukuisten eri vaikutusten kasautumana syntynyt ilmiö.

Laurila (1999) kuvaa sijaiskodeissa kasvaneiden tyttöjen yleisiä ja usein esiintyviä minäkuvan piirteitä. Tyttöjen yleisiksi psyykkisiksi piirteiksi kuvataan identiteetin epäselvyys ja hajanaisuus, alhainen itsetunto, masentuneisuus ja tunnetyhjyys. Tyttöjen elämäntapaa kuvataan vastuuttomuudella ja ajalehtivalla elämänotteella. Tutkiessaan omassa interventiotutkimuksessaan pitkäaikaisessa sijaiskotihoitossa olleiden 20-vuotiaiden tyttöjen identiteetin eheyttä, minäkäsitystä ja sijaisäitirepresentaatiota Laurila toteaa, että tyttöjen selviytyminen oli yhteydessä heidän historiaansa sijaisperheessä. Hänen mukaansa tytöt eivät poikenneet merkittävästi minäkuvansa suhteen vertaisryhmästä. Sijoitettujen tyttöjen äitikuva oli rakenteeltaan erilainen. Identiteetin rakenteesta oli löydettävissä ydinidentiteetin rakenne, joka oli selvästi yhteydessä äidin lämpöön liittyvään kasvattajarepresentaatioon. Tytöillä, joilta puuttui psykologinen äitisuhde sijaisäitiin tai biologiseen äitiin, oli ydinidentiteetin alueella vaurio ja myös heidän jatkuvuudentunteensa oli heikentynyt. Biologisessa perheessä kasvavan lapsen paineet persoonallisen identiteetin muutoksiin ovat vähäisempiä sen sijaan sijoite-

tulla lapsella paineet menettää tuttu määrittely itsestään tai tunne kuulumisesta johonkin ovat huomattavasti suuremmat.

Huostaanotetut lapset ovat alistuneet traumatisoiville kokemuksille. Trauma vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen ja minäkuvaan. Se synnyttää pelkotiloja ja muuttaa lapsen kykyä muistaa asioita ja tapahtumia. Hukkasen (2002) mukaan erityisen vaikeaksi lasten tilanteen tekee se, että noin 70 % lastenkotien lapsista on menneisyydessään kokenut useammasta kuin yhden tyyppisestä traumasta. (Hukkanen 2002, 28.) Sinkkonen ja Kallandin (2001) mukaan tutkimuksessa tutkituilla lapsilla oli keskimäärin seitsemän erilaista puutteellista tai traumaattista tekijää kasvuympäristössään. Traumatoituneella lapsella on vaikeus hallita omia tunteitaan, hän saattaa olla ylikiihtynyt tai turtunut. Myös itsetuhoisuutta, kuten ihon viiltelyä ja polttamista esiintyy kaltoin kohdeltujen lasten keskuudessa (Sinkkonen & Kalland 2001, 146-171). Mielestäni tässä kohtaa onkin syytä painottaa, että lapsen suhde kotona tapahtuvaan väkivaltaan on aina aktiivinen.

Johanna Barkmanin (2004) tutkimuksen ”Minä, äiti, isä ja koti” aineisto koostuu lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevan lapsen elämäntarinoista. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, minkälaisia narratiivisia identiteettitarinoita esiintyy lasten kokemuksissa omasta elämästään, millaiseksi lapsi kertoo oman itsensä. Barkmanin mukaan lasten tarinoista hahmottui 8 erilaista tyyppitarinaa. Barkman korostaa tutkimuksessaan, että lapset ja nuoret saavat narratiivisen menetelmän kautta kuulluksi tulemisen tunteen, jossa työntekijä on emotionaalisesti läsnä. Tutkimuksessa lasten tarinoissa heijastuu aikuisten hyväksyvä katse, joka auttaa lasten erilaisissa muutostilanteissa. Barkman korostaakin, että raskaassa arjessa saattaa unohtaa sen, kuinka suuri merkitys työntekijöillä ja heidän yksittäisillä teoillaan ja puheillaan on lapsen hyvinvointiin ja myöhempään elämään. (Barkman 2004, 4.)

Suomalaisissa tutkimuksissa sijaishuoltoon liittyen on tutkittu muun muassa sijoitettujen lasten omia kokemuksia sijoitusvaiheesta ja perhehoidossa elämisestä, heidän taustatekijöitä, sukupolviperimää ja kulku-uraa. Edellisten lisäksi on tutkittu sijaislasten identiteettiä ja kiintymyssuhteita sekä sijoitettujen lasten tarinoita narratiivisin keinoin.

Kuitenkaan lapsityöntekijän tarvetta sijaisperheessä ei ole tutkittu ja sen vuoksi olen tehnyt tämän tutkimukseni.

5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

5.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkittu todellisuus on kirjava, joten tutkimuksessa on otettava huomioon, ettei todellisuutta voi rikkoa satunnaisesti osiin. Tapahtumat muovaavat toinen toistaan ja näin ollen todellisuudesta on mahdollisuus löytää monensuuntaisia suhteita. Tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä, sillä tutkimus toteutetaan joustavasti ja suunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 152, 155.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on tavoittaa tutkittavien näkökulma ja heidän näkemyksensä tutkittavana olevasta ilmiöstä. Aineiston keruussa käytetään menetelmiä, jotka vievät tutkijan lähelle tutkittavaa kohdetta ja mahdollistavat tutkittavien näkökulman esille pääsyn. (Kiviniemi 2001, 68.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään yleistyksien tekemisen sijasta kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 61). Janhosen ja Nikkosen artikkelissa Miles & Hubermanin (1984) mukaan laadullista metodologiaa käyttävä tutkija pyrkii löytämään keräämästään tutkimusaineistosta joitakin yleisiä yhtäläisyyksiä, luo alustavia ehdotuksia käsitteistä ja päätyy koherenttiin l. yhdenvertaiseen käsitteen määrittelyyn (Janhonen & Nikkonen 2003, 15). Hirsjärven ym. (2001) mukaan tutkimuksen kohdejoukko valitaan laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksenmukaisesti. Tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohdetta. (Hirsjärvi ym. 2000, 165, 181).

Kvalitatiivinen tutkimus mahdollistaa ilmiöiden avaamisen sisältäpäin ja niihin tarttumisen uusilla tavoilla ammatillisissa käytännöissä. Kvalitatiivinen tutkimus hyödyntää ja

arvostaa käytännön kentillä karttunutta kokemusperäistä tietoa ja sillä on sovellusarvoa, koska se on perustutkimusta ilmiöistä yhteyksissään. Kvalitatiivinen tutkimus on parhaimmillaan uusien hyödyllisten käsitteiden luomista, teoreettista selittämistä ja ymmärrystä siitä, miksi ja millaisissa olosuhteissa jotain tapahtuu. (Hirsjärvi ym. 2000, 152, 155.) Kvalitatiivisen tutkimuksen eri lähestymistavoille on yhteistä se, että niiden tavoitteena on löytää tutkimusaineistosta toimintatapoja, samanlaisuuksia tai eroja (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 21).

Tutkimukseni on pääasiallisesti laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, kuitenkin siinä on myös määrällisen tutkimuksen piirteitä. Laadullisen tutkimuksen piirteitä on kyselylomakkeen kohdissa 5-15. Näin ollen tutkimuksessa käyttämäni kyselylomake on puolistrukturoitu. Määrällisen tutkimuksen piirteitä on kyselylomakkeen alussa kohdissa 1-4, joissa pureudutaan taustatietoihin. Kuitenkin keskityn tässä luvussa 5 kvalitatiivisen tutkimuksen piirteisiin, sillä ne ovat keskeisessä asemassa tutkimuksessani.

5.2 Aiheen valinta ja tutkimustehtävä

Syksyllä 2005 tein lastensuojeluharjoittelun ensimmäisenä sosionomiopiskelijana Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikössä. Työskentelin harjoittelun aikana sosiaalityöntekijän työparina muun muassa kotikäynneillä ja huoltosuunnitelmaneuvoituissa. Harjoitteluni tavoitteena oli keskittyä nimenomaan lapsinäkökulman esiintuomiseen ja sen korostamiseen sijaislasten kanssa työskentelyssä. Innostuin harjoitteluni aikana sosionomin ja sosiaalityöntekijän työparityöskentelystä ja lapsinäkökulman korostamisesta. Tunsin aiheen omakseni ja päätin ryhtyä tutkimaan aihetta enemmän. Lisäksi sain innostusta lastensuojelun kehittämissyksikön (KEHYS) kehittäjäsosiaalityöntekijä Riitta Siekkiseltä irlantilaisesta Child Care Work -työskentelymallista, johon Riitta Siekkinen on tutustunut vuonna 2004.

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää lapsen oman työntekijän tarvetta ja toimenkuvaa sijaisperheessä sijaisvanhempien näkökulmasta. Tutkimukseni avulla pyrin selvittämään myös sijoitettuihin lapsiin ja sijaisperheisiin liittyviä taustatietoja sekä sijoitetun lapsen ja sijaisperheen tuen tarvetta ja sen vaikutusta sijaisvanhempien jaksamiseen.

Lapsityöntekijän työstä on hyviä kokemuksia Irlannista ja vastaavan työntekijän tarvetta halutaankin selvittää nyt myös Keski-Suomessa.

5.3 Kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä

Kyselyn idea on hyvin yksinkertainen. Kun haluamme tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii niin kuin toimii, on järkevää kysyä asiaa häneltä. Eskola (1975) määrittelee kyselyn sellaiseksi menettelytavaksi, jossa tiedonantajat itse täyttävät heille esitetyn kyselylomakkeen joko valvotussa ryhmätilanteessa tai kotonaan. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 74-75) Kyselytutkimuksen haasteena voi olla mahdollinen vastaajakato. Aineisto saattaa muodostua myös pinnalliseksi, koska ei ole mahdollista varmistua, kuinka vakavasti vastaajat suhtautuvat kyselyyn ja kuinka huolellisesti he vastaavat (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 184.)

Tutkimuksessani käytin aineistonkeruumenetelmänä kyselylomaketta (liite 2), koska koin sen parhaaksi mahdolliseksi keinoksi saada tutkittavilta sijaisvanhemmilta tietoa niin ajalliset kuin taloudelliset resurssit huomioon ottaen. Sijaisvanhemmille lähetetyn kyselylomakkeen oheen liitin saatekirjeen (liite 1), jossa kerroin tarkemmin itsestäni, tutkimuksestani sekä yhteistyötahoista. Kuten jo aiemmin totesin, tutkimukseni sisältää sekä laadullisen että määrällisen tutkimuksen piirteitä.

Kyselylomaketta laatiessani tein tiivistä yhteistyötä opinnäytetyöni ohjaavan opettajan kanssa. Tämän lisäksi yhteistyössä olivat tiivisti mukana KEHYS:n työntekijät Riitta Siekkinen ja Piia Lahtinen, Perhehoitoliitosta Juha Luomala sekä Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön johtava sosiaalityöntekijä Paula Pollari-Urrio.

Valitsin tutkimukseeni pääosin avoimia kysymyksiä, sillä avoimet kysymykset sallivat vastaajan ilmaista itseään omin sanoin ja antavat mahdollisuuden kertoa sen, mitä vastaajalla on todella mielessä ja minkä vastaaja itse kokee tärkeäksi kertoa. Kyselylomake koostuu taustatietoja kartoittavista kysymyksistä (1-4) ja kysymykset 5-15 ovat avoimia kysymyksiä. Kysymyksessä 5 kysytään sijoitettujen lasten huostaanoton syitä, kysymykset 6-7 kartoittavat sijoitettujen lasten erityisen tuen tarpeita ja niihin liittyviä mahdollisia perheitä kuormittavia tekijöitä, 8. kysymys pureutuu muihin mahdollisiin

kuormittaviin tekijöihin, kohdat 9–10 ja 15 kyselylomakkeessa keskittyy nimenomaan lapsen oman työntekijän tarpeeseen ja siihen, kuinka perheet haluaisivat työntekijää hyödyntää sijaisperheissään sekä lapsen oman työntekijän tehtävänkuvaan ja nimikkeeseen, kohdat 11–14 ovat avoimia lauseita, jossa sijaisvanhempi voi kertoa odotuksiaan ja toiveitaan itselleen, biologisille lapsilleen, sijoitetuille lapsille sekä sosiaalityöntekijälle. Nimenomaan näiden avoimien kysymysten avulla olen pyrkinyt vastaamaan tutkimustehtävään.

5.4 Tutkimuksen kohdejoukko

Tutkimukseni kohdejoukoksi valikoitui 17 Keski-Suomen alueella toimivaa sijaisperhettä. Tutkimukseni otos on harkinnanvarainen, jossa tutkimukseen osallistujat on valittu saatavuuden mukaan Keski-Suomessa toimivien kahden sijaisvanhempien työnohjausryhmien sekä Keski-Suomen sijaisvanhempien rekrytointikampanjan suunnitteluillan kautta. Tutkimukseni otos on koottu kahdesta eri Keski-Suomessa toimivasta sijaisvanhempien työnohjausryhmästä sekä Keski-Suomen sijaisvanhempien rekrytointikampanjan suunnitteluillasta.

On tyypillistä, että tutkimukseen valitaan jotakin perusjoukkoa edustava otos tai näyte, johon kuuluvilta henkilöiltä kerätään tiedot. Kohdejoukolle esitetään samat kysymykset samalla tavalla, jotta tiedot saataisiin standardoituun muotoon. Tämän tyyppisestä aineistosta voidaan esimerkiksi laskea eroja ja yhtäläisyyksiä ryhmien ja yksilöiden välillä. (Hirsjärvi ym. 2000, 58.)

Kvalitatiivisesti suuntautuneessa tutkimuksessa on tapana puhua otoksen sijasta harkinnanvaraisesta näytteestä, sillä tilastollisten yleistysten sijasta pyritään ymmärtämään jotakin tapahtumaa syvällisemmin sekä saamaan tietoa jostakin paikallisesta ilmiöstä tai etsimään uusia teoreettisia näkökulmia tapahtumiin ja ilmiöihin. Jo muuttaman henkilön näytteestä voidaan saada merkittävää tietoa. Harkinnanvaraisille otoksille on tyypillistä se, että koehenkilöt on valittu tutkijan mielenkiinnon mukaan joko saatavuuden tai harkinnan perusteella. (Mts. 58-59.)

Laadullisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Tutkittava kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksin. Tutkimuksen kohteita käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. Tutkimuksessa käytetään metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” pääset esille. Pyrkimyksenä on löytää tai paljastaa tosiasioita jo olemassa olevien väittämien todentamisen sijaan. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan saada tulokseksi vain ehdollisia selityksiä johonkin aikaan ja paikkaan rajoittuen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 152, 155.)

5.5 Aineiston keruuprosessi

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston keruussa käytetään menetelmiä, jotka vievät tutkijan lähelle tutkittavaa kohdetta. Yleensä tutkijan pyrkimyksenä on tavoittaa tutkittavien näkökulma, heidän näkemyksensä tutkittavana olevasta ilmiöstä. (Kiviniemi 2001, 68.)

Otin yhteyttä Keski-Suomen sijaisvanhemmat ry:n kautta työnohjaaja Aini Leppäseen ja Eija Kaskeen. Sovimme heidän kanssaan, että voin kevään 2006 aikana tulla työnohjausryhmään esittelemään tutkimukseni aihetta ja pyytämään sijaisvanhempia vastaamaan kyselylomakkeen kysymyksiin. Työnohjausryhmistä nousi esiin toive, että sijaisvanhemmat saisivat kyselylomakkeet etukäteen tutustuttavaksi.

Käytännössä toimin niin, että olin työnohjaajiin yhteydessä etukäteen ja he kertoivat ryhmässä tulevasta tutkimuksestani. Kyselylomakkeiden ja saatekirjeiden jakelua varten olimme sopineet etukäteen Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön työntekijöiden toimistosihteeri Marja-Liisa Mikkosen ja sosiaalityöntekijä Minna Matilaisen kanssa postittamisesta sekä Aini Leppäsen että Eija Kaskeen työnohjausryhmiin. Halusin, etteivät sijaisvanhempien yhteystiedot tule minun tietooni koko aineistonkeruun aikana ja tämän vuoksi postitus tapahtui Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön kautta. Tämä vahvistaa mielestäni tutkimukseni luotettavuutta.

Menin vierailemaan työnohjausryhmään 26.4.2006 ja 10.5.2006, jolloin sain osan kyselylomakkeista takaisin. Osa sijaisvanhemmista ei ollut vielä täyttänyt kyselylomakkeita.

taan valmiiksi ja halusi postittaa sen myöhemmin minulle. Työnohjausryhmien lisäksi vierailin 27.4.2006 Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa (KOSKE), jossa järjestettiin Keski-Suomen sijaisvanhempien rekrytointikampanjan suunnitteluilta. Ennen kuin varsinainen rekrytointikampanjan suunnittelu pääsi alkamaan, pyysin niitä sijaisvanhempia, jotka eivät olleet tutkimukseni kyselyyn aiemmin vastanneet, vastaamaan siihen. Tapaamisten aikana nousi esiin toive, että toimittaisin valmiin tutkimukseni tutkimukseen osallistuneille sijaisvanhemmille työnohjausryhmien kautta.

Pääosin sijaisvanhemmat ottivat kyselylomakkeen vastaan mielellään ja suostuivat vastaamaan kyselyyni. Yhteistyöhalukkuutta edesauttoi mielestäni etukäteiskertominen tulevasta kyselylomakkeesta työnohjausryhmissä. Kerroin etukäteen vastaajille, että kyselylomakkeen täyttäminen vie aikaa noin 15-30 minuuttia. Osa kysymyksistä osoittautui kuitenkin melko laajoiksi, jolloin varattu aika ei jokaisen kohdalla riittänyt. Tämä aiheutti joidenkin vastaajien kohdalla varmasti turhautumista. Yhdestä kyselylomakkeesta tämä turhautuminen nousi muita voimakkaammin esille sijaisvanheman vastatessa kyselylomakkeen viimeisiin kysymyksiin: ” En osaa enkä jaksa sano.”(SV16).

Tapaamalla sijaisvanhempia henkilökohtaisesti varmistin, että kyselylomakkeiden vastausprosentti on mahdollisimman hyvä. Vastausprosentti oli mielestäni todella hyvä, 89,5 %. Kyselylomakkeita kyselyyn jaoin eri yhteyksissä yhteensä 19 kappaletta sijaisperheille ja niistä palautui minulle täytettynä yhteensä 17 sijaisperheestä.

5.6 Aineiston analyysi

Kakkuri-Knuutila (1992) mukaan laadullisen aineiston analyysissä on kysymys aineiston järjestämisestä sellaiseen muotoon, että sitä on mahdollista eritellä vastausten esittämisiksi tutkimustehtäviin. Laadullisen tutkimuksen tunnusmerkki on, että kaikissa vaiheissaan analyysi on uusien merkitysten rakentamista. Merkityksiä rakennetaan esittämällä kuvauksia, tekemällä päätelmiä ja tulkintoja sekä antamalla selityksiä tehdyille ratkaisuille. Näiden ratkaisujen tunnistaminen auttaa lukijaa arvioimaan tutkimuksen luotettavuutta entistä tarkemmin. (Eskola & Suoranta 1998, 226.)

Aineiston analysointi on kvalitatiivisessa tutkimuksessa pääosin aineistolähtöistä. Analysoinnissa jäsennetään aineistoista käsin ne teemat, jotka ovat tutkittavan ilmiön kannalta tulkittavissa merkityksellisiksi. Aineiston käsittelyssä pyritään kokonaisvaltaisuuteen eli tutkittavaa ilmiötä pyritään ymmärtämään suhteessa kontekstiinsa ja tutkittujen tapahtumien erityispiirteisiin. (Kiviniemi 2001, 68.) Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Siinä analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Avainajatus on, että analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja tai harkittuja. Periaatteessa teorian merkitys analyysin ohjaajana liittyy metodologiaan siten, että tutkimuksessa julkilausutut metodologiset sitoumukset ohjaavat analyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 97.)

Perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä, on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysia voi pitää paitsi yksittäisenä metodina myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sen avulla voidaan siten tehdä monenlaista tutkimusta. Voidaan myös sanoa, että useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat periaatteessa tavalla tai toisella sisällönanalyysiin, jos sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä. Tästä näkökulmasta sisällönanalyysia ei myöskään voi pitää ainoastaan laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmänä. Eskola (1975) tuo esille, että määrällisen sisällönanalyysin historia alkaa jo 1900-luvun alusta. (Mts. 93.)

Tutkimuksessani pyrin noudattamaan sisällönanalyysimenetelmää ja saamaan sen avulla vastauksen tutkimustehtävään. Analysoinnin alkuvaiheessa annoin vastaajille koodit, joita käytin tutkimuksen tulososuudessa lyhenteinä vastaajista. Koodin kaksi ensimmäistä kirjainta tulee sanasta sijaisvanhempi ja koodin loppuosassa numero erottaa heidät toisistaan. Koodit ovat siis SV1-SV17.

Aluksi käsittelin taustatietoihin liittyvät kysymykset 1-4 niin, että laskin sijaisisien ja -äitien keski-iat. Tämän jälkeen kysymyksen 2. kohdassa laskin sen, kuinka monta biologista lasta on tutkimuksessa mukana olleissa sijaisperheissä. Tämän lisäksi jaottelin heitä ikäryhmittäin alle 7-vuotiaisiin, 7-15-vuotiaisiin, 16-20-vuotiaisiin, 21-30-

vuotiaisiin sekä yli 30-vuotiaisiin. Esittelen myös biologisten lasten sukupuolisen osuuden prosenttilukujen avulla sekä asuinpaikan tutkimus hetkellä. Kohdassa 3 kävin vastaavan prosessin läpi sijoitettujen lasten osalta. Kohdassa 4 esittelin sijoitusten pituuden ryhmittäin, jotka esittelen taulukossa 3.

Avoimet kysymykset 5-15 käsittelin siten, että laitoin kyselylomakkeen avoimet vastaukset tietokoneelle niin, että jokaisen kysymyksen alle kokosin jokaisen kyselylomakkeeseen vastanneen sijaisvanhemman vastaukset allekkain. Laitoin kaikki vastaukset allekkain aina samaan järjestykseen, ensiksi SV 1, sitten SV2 ja niin edelleen. Tässä analyysin ensimmäisessä vaiheessa kirjoitin puhtaaksi sijaisvanhempien vastaukset sanatarkasti kysymyksen alle. Seuraavassa vaiheessa kävin tarkasti läpi aineiston literoidut alkuperäisilmaukset ja perehdyin niihin tarkemmin aihealueittain kysymysten mukaisessa järjestyksessä. Kolmannessa vaiheessa ikään kuin pelkistin tutkimukseni aineistoa siten, että karsin aineistosta tutkimukselle epäolennaisen pois tiivistämällä informaatiota. Esimerkiksi kun vastaaja on kertonut, että ”huostaanoton taustalla on syynä minun tietojeni mukaan vanhempien juopottelu”, olen tiivistänyt vastauksen ”vanhempien juopottelu”. Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä, jonka mukaan aineistosta pelkistetään tutkimustehtävälle olennaiset ilmaukset. Analyysin neljännessä vaiheessa ryhmittelin kysymysten alla samaa asiaa tarkoittavat vastaukset pelkistetyiksi vastauksiksi. Esimerkkinä edellinen, jossa pelkistin vastauksen ”vanhempien juopotteluksi”, tässä vaiheessa analyysiä nimesin vanhempien juopottelun ja muut samaan tarkoittavat asiat yläkäsitteellä ”vanhempien päihdeongelmat” huostaanoton taustalla olevien syiden alle. Aineiston analyysissä käytetyt pelkistetyt vastaukset ovat osana kuviota 1 (liite 3).

Esitän tutkimustulokset kuudessa luvussa, jotka ovat nimetty kyselylomakkeen kysymysten perusteella lukuun ottamatta 5. kohtaa ”aikaa, lomaa, apua, tukea sijaisperheille”, jonka otsikko on noussut suoraan aineistosta. Luvussa ”aikaa, lomaa, apua, tukea sijaisperheille” olen edennyt aineiston analyysissä viidenteen vaiheeseen, jossa olen käyttänyt tiiviimpää sisällönanalyysiä. Kysymysten ryhmittely on seuraavanlainen: 1. taustatietoja sijaisperheistä, 2. huostaanottojen taustalla olevat syyt, 3. sijoitettujen lasten erityisen tuen tarpeet, 4. lapsen oman työntekijän hyödyntäminen sijaisperheissä, 5. aikaa, lomaa, apua, tukea sijaisperheille sekä 6. lapsen oman työntekijän toi-

mienkuva ja tehtävä. Liitteen kolme kuvion pelkistetyt vastaukset - kohdassa kuvaan tutkimusaineiston suuruusjärjestyksessä eli ensimmäisenä luettelossa on se aihe tai asia, jossa on enemmistön vastaus. Tämä pätee muissa paitsi kohdassa ”Taustatieto- ja sijaisperheistä”, jonka vastaukset on koottu kyselylomakkeen mukaisessa järjestyksessä.

Esittelen tutkimukseni kyselyn tulokset luvussa 6 ”tutkimustulokset ja johtopäätökset” pääpiirteittäin kyselylomakkeen kysymysten mukaisessa järjestyksessä, koska ne ovat mielestäni näin helposti luettavissa. Liitteessä 2 olevan kyselylomakkeen kysymykset 1-6 käsittelevät sijaisvanhempien ja heidän perheidensä taustatietoja ja kysymykset 7-15 käsittelevät sijoitettujen lasten erityistarpeita ja niiden vaikutusta sijaisvanhempien jaksamiseen sekä sijaisvanhempien näkemyksiä lapsen oman työntekijän tarpeesta. Ennen kaikkea tutkimukseni kannalta on keskeistä syventyä nimenomaan sijaisvanhempien näkemyksiin ja tuntemuksiin suhteessa lapsen omaan työntekijään.

5.7 Eettiset kysymykset

Hyvän tutkimuksen perusedellytyksenä on eettisten näkökohtien huomioon ottaminen tutkimuksen kaikissa vaiheissa (Hirsjärvi ym. 2000, 25-28). Latvalan ja Vanhanen-Nuutisen (2001) mukaan tärkeitä eettisiä periaatteita laadullisessa tutkimuksessa ovat tiedonantajan vapaaehtoisuus, henkilöllisyyden suojaaminen sekä luottamuksellisuus. Tärkeää on myös, että tutkija ei tutkimuksellaan vahingoita tiedonantajaa. Välttämättä tiedonantajat eivät hyödy tutkimuksesta, mutta parhaimmillaan tutkimus voi olla edistämässä heidän tietoisuuttaan tutkittavasta asiasta. Laadullisessa tutkimuksessa eettisiin kysymyksiin kuuluu niin ikään pohtia, mikä on tutkijan rooli suhteessa tiedonantajiin. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 39.)

Tutkimukseen liittyvissä eettisissä kysymyksissä on keskeinen jako tiedon hankinnan ja tiedon käytön välillä. Eskolan ja Suorannan (1987) mukaan tutkimuksen tietojen käsittelyssä kaksi keskeistä käsitettä ovat luottamuksellisuus ja anonyymiteetti. Ne on kyettävä säilyttämään sekä tutkimuksen käsittelyssä että sen esittämisessä. Tutkimuksen peruskysymyksiin kuuluu se, mitä hyötyä tai haittaa tutkittaville tutkimuksesta on, miten heidän yksityisyytensä ja tutkimuksen luottamuksellisuus turvataan ja miten ol-

laan johdattamatta tutkittavia harhaan. Koko tutkimuksen ajan on huolehdittava siitä, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastu. Periaatteena voi olla se, että henkilöllisyyden paljastuminen tehdään mahdollisimman vaikeaksi. (Eskola & Suoranta 1998, 52, 56-57.)

Omassa tutkimuksessani eettiset näkökohdat sisältyvät sekä aineiston keruuseen että aineiston käyttämiseen liittyvissä kysymyksissä. Kyselylomakkeeseen vastaavien sijaisvanhempien anonymiteetin suojaaminen on keskeinen eettinen näkökohta tutkimuksessani. Tästä syystä olen järjestänyt kyselylomakkeiden postituksen Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön kautta sekä pyytänyt sijaisvanhempia vastaamaan kyselylomakkeeseen nimettömänä ja merkitsemään vain sijaisvanhempien iät. Vastajan ikää tai sukupuolta ei ole kysytty lainkaan. Edellisen lisäksi en ole myöskään kysynyt sijaisvanhemmilta maakuntaa tai kaupunkia, jossa he asuvat tai työskentelevät. Tästä syystä olen käyttänyt tutkimuksessani sijaisvanhemmista lyhennettä SV1, SV2 ja niin edelleen. Näistä asioista olen kertonut myös sijaisvanhemmille esitellessäni tutkimustani ennen kuin he ovat vastanneet kyselylomakkeeseen.

Tutkimukseni eettisyyden kannalta koen tärkeäksi kohdejoukkoa valitessani sen, että sijaisvanhemmat osallistuvat tutkimukseeni vapaaehtoisesti. Tämä on eettisesti tärkeää siksi, jotta ihmisellä on valinnan vapaus asioissa, joihin hänellä itsellään on mahdollisuus vaikuttaa.

5.8 Luotettavuus ja pätevyys

Tutkimuksen reliäabelius eli luotettavuus tarkoittaa mittatulosten toistettavuutta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen kuuluu myös tarkka selostus tutkimuksen toteutuksesta ja sen kaikista vaiheista. Tuloksia käsitellessään tutkijan tulee pystyä perustelemaan mihin hänen päätelmänsä perustuvat. Suorat tutkimusotokset tutkimusselosteessa auttavat lukijaa. (Hirsjärvi ym. 2000, 213.)

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan määritellä kolmella eri tavalla:

1. Samaa henkilöä tutkittaessa saadaan kahdella tutkimuskerralla sama tulos.

2. Kaksi arvioijaa päätyy samaan tulokseen.
3. Kahdella, rinnakkain käytetyllä tutkimusmenetelmällä saadaan sama tulos.
(Hirsjärvi ym. 2000, 213.)

Pattonin (1990) ja Weberin (1990) mukaan luotettavuuskysymykset laadullisessa tutkimuksessa liittyvät tutkijaan, aineiston laatuun, aineiston analyysiin ja tulosten esittämiseen. Aineoston keruussa tutkimusaineistoksi saatu tieto on riippuvaista siitä, miten tutkija on tavoittanut tutkittavan ilmiön eli aineiston laatu korostuu. Aineiston analysointivaiheessa korostuvat tutkijan taidot, arvostukset ja oivalluskyky. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 36.)

Pääasiallinen luotettavuuden kriteeri kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tutkija itse ja näin ollen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on tutkijan subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Tästä syystä kvalitatiiviset tutkimusraportit sisältävät usein paljon tutkijan omaa pohdintaa. (Eskola & Suoranta 1998, 211.)

Tutkimuksen validius eli pätevyys tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoitus mitata. Tutkimuksen validiutta voidaan arvioida eri näkökulmista: ennuste-, tutkimusasetelma- ja rakennevalidius. Validius käsitettä pidetään epäselvänä, sillä etenkin tapaustutkimuksen tekijä voi ajatella, että kaikki ihmistä ja kulttuuria koskevat kuvaukset ovat ainutlaatuisia, ettei ole kahta samanlaista tapausta. Tutkimuksen validiutta voidaan tarkentaa myös käyttämällä useampaa tutkimusmenetelmää. (Hirsjärvi ym. 2000, 214-215.)

Realistisessa luotettavuusnäkemyksessä käytetään perinteistä validiteetin käsitettä, joka jaetaan ulkoiseen ja sisäiseen validiteettiin. Sisäisellä validiteetilla eli pätevyydellä viitataan tutkimuksen teoreettisten ja käsitteellisten määrittelyjen sopusointuun, jolloin teoreettis-filosofisten lähtökohtien, käsitteellisten määrittelyjen kuin menetelmällisten ratkaisujenkin pitää olla loogisessa suhteessa keskenään. (Eskola & Suoranta 1998, 214.)

Tämän tutkimuksen luotettavuutta pyrin lisäämään laittamalla omat yhteistietoni saattekirjeeseen ja kehottamalla vastaajia kysymään minulta, mikäli kysymyksissä on vastaajan mielestä epäselvyyksiä. Edellisten lisäksi tutkimukseen luotettavuuteen vaikuttaa myös se, että kyselylomakkeen selkeyttä ja kysymysten ymmärrettävyyttä sekä tarkoituksenmukaisuutta on testattu yhteisesti eri yhteistyötahojen kanssa kyselylomakkeen työstämisen eri vaiheissa. Olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimusprosessin mahdollisimman seikkaperäisesti, mikä parantaa tutkimukseni toistettavuutta. Tämän lisäksi olen pyrkinyt analysoimaan tutkimustuloksia tavalla, joka on mahdollisimman totuudenmukainen.

Tavoitteenani on ollut tutkimukseni sisäinen validius eli pätevyys. Tutkimuksessani teoreettisten ja käsitteellisten määrittelyjen suhde on mielestäni sopusoinnussa. Teoriaosuudessa esitetyt käsitteet ja määrittelyt tukevat tutkimusaineistosta esiin nousseista käsitteitä ja määrittelyjä, ja päinvastoin. Tutkimukseni validius tarkentui kiinnittäessäni erityistä huomiota tutkimustulosten käsittelyyn ja tulkintaan. Pyrin esittämään tutkimustulokseni niin, etteivät oma ajatteluni tai taustaoletukseni vaikuttaneet niihin. Tutkimukseni aineiston ja siitä tehtyjen tulkintojen välistä suhdetta voidaan sanoa luotettavaksi. Olen käsitellyt mielestäni tutkimusaineistoa monipuolisesti, mutta myös erityispiirteet huomioiden. Olen kuvannut tutkimuskohteen sellaisena kuin se on.

6 TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseeni osallistui yhteensä 17 sijaisvanhempaa Keski-Suomen alueelta. Tutkimustulokset ja johtopäätökset -osiossa puhuessani vastaajista tarkoitan kyselyyn osallistuneita sijaisvanhempia.

6.1 Taustatietoja sijaisperheistä

Sijaisvanhempien keski-ikä

Tutkimukseeni osallistuneiden sijaisäitien keski-ikä on noin 47 vuotta kun taas sijaisisien keski-ikä on noin 48 vuotta. Vanhempien keski-ikä vastaa hyvin muista tutkimuksista saatuja tutkimustuloksia sijaisvanhempien ikäjakaumasta. Lastensuojelun

keskusliiton Laituriprojektin (2001-2004) tutkimusten mukaan perhehoitajien keski-ikä on tällä hetkellä noin 50 vuotta, joten perhehoitajien määrä on lähitulevaisuudessa vähenevässä suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle. (Laituriprojekti 2001-2004, 46.)

Biologisten lasten ikä, sukupuoli ja asuinpaikka

Biologisia lapsia tutkimuksessa mukana olleissa sijaisperheissä on yhteensä 53, joten heitä on keskimäärin noin kolme lasta/perhe. Kuten taulukosta (taulukko 1) käy ilmi, biologisten lasten ikä sijaisperheissä painottuu 21-30 -vuotiaisiin lapsiin. Perheissä, joihin otetaan sijaislapsia, omat biologiset lapset ovat jo vanhempia. Sijaisvanhemiksi ryhdytään usein sen jälkeen kun omat biologiset lapset ovat vanhempia. Käytännössä sijaislapsi sijoitetaan perheen nuorimmaiseksi lapseksi, jotta sijoitettu lapsi saisi riittävästi huomiota perheen vanhemmilta ja toisaalta biologisilta lapsilta. Valkosen (1995) tutkimuksen mukaan sijoitetulla lapsella näyttäisi olevan riski joutua eriarvoiseen asemaan perheessä, mikäli perheessä on sijaislasta nuorempia tai samankäisiä biologisia lapsia. Mikäli perheen biologiset lapset ovat vanhempia kuin sijoitettu lapsi, vertailuasemaa ei pääse edes syntymään. (Valkonen 1995, 77–78.) Tutkimuksessani mukana olleiden sijaisperheiden biologisista lapsista 25 (noin 47%) on tyttöjä ja 38 (noin 53%) poikia. Sijaisperheiden biologisista lapsista 21 (noin 39 %) asuu edelleen kotona vanhempiensa kanssa.

TAULUKKO 1. Biologiset lapset sijaisperheissä ikäluokittain

IKÄLUOKAT	LASTEN MÄÄRÄ SIJAISPERHEISSÄ
0-7 -vuotiaat	1
7-15 -vuotiaat	15
16-20 -vuotiaat	9
21-30 -vuotiaat	23
yli 30-vuotiaat	5
YHTEENSÄ	53

Sijoitettujen lasten ikä, sukupuoli ja sijoituksen pituus

Sijoitettuja lapsia tutkimuksessa mukana olleissa sijaisperheissä on yhteensä 51. Sijoitettujen lasten keski-ikä on noin 12 vuotta. Olen jaotellut heidät ikäluokittain (taulukko 2). Taulukosta käy ilmi, että sijoitetut lapset ovat pääosin 7-15 -vuotiaita eli nuorempia kuin perheessä olevat biologiset lapset, jotka on esitelty edellisessä taulukossa (taulukko 1). Tutkimuksessa mukana olleiden sijaisperheiden sijoitetuista lapsista 21 (noin 41 %) on tyttöjä ja 30 (noin 59 %) poikia. Stakesin tutkijan Salla Säkkinen (2006) mukaan huostaanotetuista lapsista 54 % on poikia ja 46 % tyttöjä (Säkkinen 2006). Tämä tutkimustieto tukee tutkimuksestani saatua tutkimustulosta. Pohdin kuitenkin, miksi poikia otetaan huostaan tyttöjä enemmän. Tämä liene selitty ainakin poikien syntyvyyden määrällä suhteessa tyttöihin. Stakesin tilastojen mukaan jokaista sataa tyttöä kohti syntyy Suomessa 104 poikaa (Dialogi 2006, 2).

TAULUKKO 2. Sijoitetut lapset sijaisperheissä ikäluokittain

IKÄLUOKAT	LASTEN MÄÄRÄ SIJAISPERHEISSÄ
0-7 -vuotiaat	6
7-15 -vuotiaat	35
16-21 -vuotiaat	10
YHTEENSÄ	51

Sijaislapset ovat olleet sijaisperheissä tutkimushetkellä alle vuodesta 14 vuoteen (taulukko 3). Ryhmiteltäessä sijoitusten pituuksia, suurin osa (noin 22 %) sijoituksista on kestänyt 3-4 vuotta. Erityistä huomiota kiinnittää lyhyet, alle neljän vuoden sijoitukset, joita on yli puolet (noin 65 %) kaikista sijoituksista. Uusissa sijoituksissa tuen ja avun merkitys nousee suurimmaksi. Sijoituksen alkuvaiheessa perhe ja sijoitettu lapsi eivät vielä tunne toisiaan. Sijoitettu lapsi on kokenut elämässään ennen sijoitusta paljon rankkoja ja vaikeita asioita ja näin ollen hän oireilee voimakkaimmin juuri sijoituksen alussa. Toisaalta perheellä on ikään kuin kotikenttäetu tutustuessaan lapseen, jolle

koko perhe, sen ihmiset, koti, perheen tavat ja tottumukset ovat aivan uusia ja vieraita. Näitä sijoituksen alkuvaiheen asioita havaitsin käytännössä työskennellessäni Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikössä. Mielestäni sijoituksen alkuvaiheeseen tulisi panostaa erityisen voimakkaasti ja toisaalta antaa oireilevalle lapselle myötätuntoa ja tukea uudessa elämäntilanteessa.

TAULUKKO 3. Lasten sijoitusten pituudet ryhmittäin

SIJOITUSTEN PITUUDET RYHMITTÄIN	SIJOITUSTEN MÄÄRÄ RYHMÄS- SÄ
0-1 vuotta	8
1-2 vuotta	10
2-3 vuotta	4
3-4 vuotta	11
4-5 vuotta	6
5-6 vuotta	3
6-10 vuotta	5
11-14 vuotta	4
YHTEENSÄ	51

6.2 Huostaanottojen taustalla olevat syyt

Tutkimukseni mukaan suurin (88 %) lasten huostaanottojen taustalla oleva syy on vanhempien päihdeongelmat. Toiseksi yleisin syy (65 %) huostaanottoihin on niin sanottu puuttuva vanhemmuus. Kolmanneksi yleisin syy (41 %) huostaanottoihin on vanhempien mielenterveysongelmat. Muita syitä huostaanotolle ovat lapsen kokema turvattomuus, mikä käy ilmi kolmessa vastauksessa. Lapsen omat ongelmat ja vanhemman kuolema on kahden sijoitetun lapsen kohdalla huostaanoton taustalla oleva syy. Yhden lapsen kohdalla käy ilmi rajattomuus, toisen lapsen kohdalla vanhemman

sopeutumattomuus yhteiskunnan normeihin ja sääntöihin sekä kolmannen lapsen kohdalla vanhemman fyysinen sairaus huostaanoton taustalla olevana syynä. Suomessa tehdyissä tutkimuksissa (mm. Bardy, Salmi & Heino 2001) on selvitetty sijoitettujen lasten ja nuorten asiakasperheen taustatekijöitä. Tyypillistä perheille oli hajanaisuus ja sosiaalisten ongelmien yleisyys. Vanhemmilla esiintyi alkoholiongelmia sekä kasvatuskyvyttömyyttä. Yleisimmät huostaanottopäätöksen syyt liittyvät vanhempien alkoholinkäyttöön, psyykkisiin vaikeuksiin sekä perheriitoihin. Nämä tutkimustiedot tukevat tutkimuksestani saatuja tuloksia. Haapasalon ja Revon (1998) mukaan tutkimukset osoittavat, että sijaishuoltoon päätyvät lapset ovat usein lähtöisin moniongelma-perheistä. Perheissä lasta on laiminlyöty ja/tai kohdeltu väkivaltaisesti ja joissa biologiset vanhemmat kärsivät mielenterveys- ja päihdeongelmista (Haapasalo & Repo 1998, 25).

6.3 Sijoitettujen lasten erityisen tuen tarpeet ja niiden vaikutukset sijaisperheeseen

Kysyttäessä sijaisvanhempien näkemyksiä sijoitettujen lasten erityisen tuen tarpeista seitsemän vastaajista (41,5 %) totesi, ettei heidän sijaislapsellaan ole erityisen tuen tarvetta. Viidessä sijaisperheessä (noin 30 %) heille sijoitetut lapset käyttävät terapiapalveluita. Mainittuja terapiapalveluita olivat muun muassa yksilöterapia, toimintaterapia ja puheterapia. Puolestaan kolmessa sijaisperheessä sijoitetut lapset käyttävät perheneuvolan palveluja. Kolme sijaisvanhempaa kertoi, että heille sijoitetut lapset tarvitsevat erityistä tukea koulutyöhön. Kaksi sijaisvanhemmista puolestaan toi esille, että heille sijoitetut lapset käyttävät nuorisopsykiatrian palveluita. Sijaisvanhempien mukaan yhdessä sijaisperheessä sijoitettujen lasten tukena käytetään koulukuraattorin tukea, toisessa tukea fyysiseen sairauteen, kolmannessa Niilo-Mäki Instituutin palveluita, neljännessä sijaislasten vertaisryhmän tukea sekä viidennessä mielenterveyspalveluita.

Tutkimukseni tulokset osoittavat sitä, että sijaislapset tarvitsevat erityistä tukea ja palveluita selviytyäkseen lapsuudestaan. Tutkimukseni tuloksia tukee myös muista tutkimuksista saatu tieto. Haapasalon ja Revon (1998) mukaan sijaishuoltoon sijoitetut lapset ovat tavallisesti joutuneet kokemaan henkistä, fyysistä ja/tai seksuaalista väki-

valtaa ja hoidon laiminlyöntiä. Näistä kokemuksista seuraa usein erilaisia tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia. Tutkimusten mukaan sijoitetuilla lapsilla on noin 3-7 kerta enemmän erilaisia terveysongelmia, kehitysviivästymiä ja sopeutumisongelmia kuin muilla saman sosiaaliryhmän lapsilla. Sijoitettujen lasten on arvioitu tutkimustulosten perusteella kärsivän muun muassa vääristyneistä vanhempiin liittyvistä mielikuvista, kyvyttömyydestä solmia ihmissuhteita ja identiteettihäiriöistä (Haapasalo & Repo 1998, 5-6).

Sijaislapsia koskeneet laajat pitkittäistutkimukset ovat osoittaneet, että sijaislapsilla on verraten paljon käyttäytymisongelmia koulussa. Lisäksi heidän suoritustasonsa jää ikäisten alapuolelle. (Haapasalo & Repo 1998, 5-6, 10.) On kuitenkin hyvä pohtia, onko sijoituksella vaikutusta suoritustasoon vai ovatko heikot koulusuoritukset seurausta sijoitusta edeltäneistä tapahtumista syntymäperheessä. Vaikka tutkimukseni tulokset osoittavat joidenkin sijoitettujen lasten tarvitsevan erityistä tukea koulutyöhön ja muut tutkimukset kertovat sijoitettujen lasten menestyvän koulussa ikäryhmäänsä heikommin, on kuitenkin huomioitava, että osa sijoitetuistakin lapsista menestyy koulussa verrattain hyvin.

Kuten edellä totesin, toiseksi yleisin syy lasten huostaanottoon on niin kutsuttu puuttuva vanhemmuus. Jos vanhempien kasvatustaidoissa ja vanhemmuuden laadussa on puutteita, heidän voi olla vaikea käsitellä lapsen temperamentin ilmaisuja ja käytösongelmia. Vanhempien avuttomuus voi siten pahentaa lapsen kehitys- ja käyttäytymisongelmia, jos niitä ilmenee. Kiistattomasti tämä vaikuttaa myös seuraavassa esitettyihin tutkimustuloksiin lapsen erityisen tuen tarpeiden vaikutuksista sijaisperheen jaksamiseen. Lapset ovat sitä vaativampia, mitä enemmän he ovat joutuneet kohtaamaan vanhemmuuden puutteeseen ja avuttomuuteen liittyviä tekijöitä.

Kysyttäessä heille sijoitettujen lasten mahdollisten erityisen tuen tarpeiden vaikutuksista perheen jaksamiseen, vastanneista 11 vanhempaa kokivat, että lasten erityisen tuen tarve vie heidän voimavarojaan perheessä. Kuten edellä todettiin, vastaajista yli puolet oli sitä mieltä, että sijoitetuilla lapsilla on erityisen tuen tarvetta. Tällä on suora vaikutus sijaisperheen jaksamiseen. Vastaavasti vastanneista kuusi sijaisvanhempaa olivat sitä mieltä, ettei sijoitettujen lasten erityisen tuen tarve vaikuta vanhempien jak-

samiseen. Kuuden sijaisvanhemman mielestä lasten erityinen tuki aiheuttaa aikatauluongelmia perheessä. Tosiasia on, että lapsen tarvitsema erityinen tuki tuo haasteita perheen aikataulujen yhteensovittamiseen. Muita erityisen tuen tarpeeseen liittyviä tekijöitä vanhempien jaksamiseen olivat vaatimus aikuisen jatkuvasta läsnäolosta ja huomion antamisesta sijoitetuille lapsille. Tämä vaatimus nousi esille kolmessa vastauksessa. Lisäksi vastanneista sijaisvanhemmista kaksi oli sitä mieltä, että sijoitetut lapset aiheuttavat rahan menoa perheessä.

”Lapset oireilevat arkielämässä. Jatkuvat pene (perheneuvola)- käynnit aiheuttavat aikatauluongelmia.” (SV 1.)

”Lapseen täytyy panostaa huomiota enemmän kuin muihin ja siitä huolimatta tuntuu joskus, ettei eväät riitä.” (SV 17.)

Kysyttäessä sijaisvanhempien näkemystä muista mahdollisista kuormittavista tekijöistä perheessä, 10 sijaisvanhemman mielestä heillä ei ole muita tekijöitä, jotka kuormittavat perhetilannetta. Kolme sijaisvanhempaa kertoivat työn paljouden ja siihen liittyvän uupumuksen, biologisen suvun sekä sairauden kuormittavan perhetilannetta. Kolmen sijaisperheen kohdalla taloudelliset huolet kuormittavat perheen tilannetta. Muita kuormittavia tekijöitä olivat yhden sijaisvanhemman mukaan lapsen vanhemman kuolema ja toisen mukaan lapsen koulunkäyntiin liittyvät ongelmat.

6.4 Lapsen oman työntekijän ”hyödyntäminen” sijaisperheissä

Kysyttäessä sijaisvanhemmilta millaista apua he haluaisivat lapsen omalta työntekijältä, yli puolet vastanneista (yhdeksän sijaisvanhempaa) toivoisi lomituspua, jotta perhe tai vanhemmat voisivat viettää aikaa joko keskenään, omien biologisten lasten kanssa tai kokonaan ilman lapsia. Lisäksi vastanneista neljä toivoisi lapsen omalta työntekijältä keskustelupua lapselle, neljä vastanneista puolestaan toivoisi käytännön apua arkeen. Kolme sijaisvanhempaa toivoisi kuljetuspua lasten omiin menoihin. Kaksi sijaisvanhempaa toivoisi lapsen omalta työntekijältä tukea biologisten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä apua lapsen näkökulman esiin nostamiseen esimerkiksi palaveritilanteissa. Irlannissa lapsen oma työntekijä on työskennellyt sekä

sijaisperheen että biologisen perheen kanssa ja toiminut lapsilähtöisen näkökulman esiin nostamisessa esimerkiksi palaveritilanteissa (McElwee 2003, 195). Lapsilähtöinen työskentely muun muassa palaveritilanteissa tulisi perustua vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ja lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Turvallisessa vuorovaikutuksessa lapsi voi alkaa aktiivisesti hahmottaa omaa elämäänsä ja kokee hyötyvänsä työskentelystä aikuisen kanssa. Työntekijälle lapsen kanssa työskentely voi tuoda paljon uutta tietoa lapsesta ja hänen kokemuksistaan. Tapaamisissa välittyy siis tietoa molempiin suuntiin sekä työntekijälle että lapselle itselleen. Työntekijä voi hyödyntää lapsen kertomusta häntä koskevissa päätöksenteoissa ja tuen tarjoamisessa. (Välivaara 2004, 12.) Myös Kiili (2006) korostaa tutkimuksessaan lapselle kuuluvan tiettyjä perusoikeuksia. Näitä perusoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus osallistua omaa elämää ja elinympäristöä koskettavaan päätöksentekoon ja suunnitteluun (Kiili 2006, 12).

Yksi vastanneista oli sitä mieltä, että lapsen elämässä on jo tarpeeksi aikuisia eikä lapsi kaipaa tukiverkostoonsa enää lisää heitä.

”Lapsen kanssa keskustelua, tukea sijaisvanhempien arkielämän pulmiin, olla biologisten vanhempien tukena, kuuntelijana.” (SV 1.)

”Voisi lomittaa eli pääsisi lomalle vaikkapa kahdestaan vaimon kaa.” (SV 10.)

”Vaikea sanoa. Olen vuosia yrittänyt saada apua sijaislasten tilanteeseen → ravitsemusterapeutti, psykologi, perheneuvola ym. ja apu ei tunnu auttavan, tulen jo kynniseksi kaikelle.” (SV 16.)

Kysyttäessä sijaisvanhempien näkemystä siitä, kuinka usein ja milloin erityisesti olisi tarvetta lapsen omalle työntekijälle, vastanneista yhdeksän (noin 53 %) sijaisvanhemmaa oli sitä mieltä, että tarvitsisi tukea lapsen omalta työntekijältä 1-2 kertaa kuukaudessa. Vastaavasti neljä vastaajista ei osannut määritellä lapsen oman työntekijän käyttöä omassa perheessään ajallisesti, mutta totesivat, että tarvetta olisi. Sijaisvanhemmista kaksi tarvitsisivat lapsen oman työntekijän tukea kriiseissä. Vastaajat eivät kertoneet tarkemmin, missä kriiseissä he tarvitsisivat apua ja tukea. Yksi sijaisvan-

hemmista tarvitsisi tukea ja apua viikoittain. Vastanneista sijaisvanhemmista yksi tarvitsisi apua jatkuvasti.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että sijaisperheissä olisi avun ja tuen tarvetta lapsen omalta työntekijältä. Tutkimuksessa mukana olleiden sijaisperheiden lasten sijoituksista yli puolet oli lyhyitä, alle 4 vuotta kestäneitä sijoituksia. Alkuvaiheissa tuentarve on kiistattoman suuri kun lapsi oireilee, kapinoi ja totuttelee elämään uudessa perheessä.

6.5 Aikaa, lomaa, apua, tukea sijaisperheille

Kyselylomakkeen kohdat 11-14 olivat avoimia lauseita, joita sijaisvanhempia pyydettiin täydentämään. Kohdassa 11 pyydettiin jatkamaan lausetta: **”Tällä hetkellä sijaisvanhempana haluaisin itselleni...”** Vastaajista enemmistö (11 sijaisvanhempaa) toivoivat, että saisivat sijaisvanhempina omaa aikaa ja lomaa työstään. Sijaisvanhemmista yksi toivoi voimia, toinen onnistumisen kokemuksia, kolmas arvostusta palkassa, neljäs työnohjausta, viides siivousapua ja kuudes tasa-arvoista kohtelemista lapsille.

”Tällä hetkellä omille biologisille lapsille haluaisin...” Vastanneista sijaisvanhemmista seitsemän haluaisivat biologisille lapsilleen yhteistä aikaa oman perheen kesken. Kolmella sijaisvanhemmalla ei ollut toiveita biologisten lasten suhteen. Sijaisvanhemmista kaksi toivoi voimia biologisille lapsilleen. Yksi toivoi biologisille lapsille tukea, toinen tuulta siipien alle, kolmas turvallista elämää, neljäs tasa-arvoista kohtelua ja viides rauhallista perhe-elämää.

”Tällä hetkellä sijoitetuille lapsille toivoisin...” Sijoitetuille lapsille toivottiin kolmessa vastauksessa yhteydenpidon säilymistä sukulaisiin, vierailuja ja lomaa biologisten vanhempien luo sekä rauhaa. Lastensuojelulain kohdassa Lapsen asema sijaishuollossa (24 §) todetaan, että sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä sekä pitää heihin yhteyttä. Sosiaalilautakunnan on tuettava ja autettava lapsen ja hänen vanhempiansa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. (LSL 5.8.1983/683.) Omaa aikaa,

henkilökohtaista huomiota ja turvallista elämää toivottiin kahdessa vastauksessa. Kahden sijaisvanhemman vastauksessa todettiin, ettei sijaislapsen suhteen ole tällä hetkellä erityisiä toiveita. Tasa-arvoa, enemmän tukea omalta sosiaalityöntekijältä, lupaa kiintyä sijaisvanhempiin, selviytymistä kahden perheen jäsenenä sekä omaa tukihenkilöä toivottiin kutakin yhden sijaisvanhemman vastauksessa.

”Sosiaalityöntekijältä toivoisin...” Kuusi sijaisvanhempaa (35 %) toivoivat useammin tapahtuvaa yhteydenpitoa sosiaalityöntekijältä. Sijaisvanhemmista kolme toi esille, että heidän kohdallaan ei ole erityisiä toiveita sosiaalityöntekijään nähden. Enemmän ymmärrystä sijaisvanhemmuutta kohtaan sosiaalityöntekijältä toivoivat kaksi sijaisvanhempaa. Yksi sijaisvanhemmista toivoi sosiaalityöntekijältä sopimuksissa pysymistä, toinen lapsen edun huomioimista, kolmas kehitystahtoa ja neljäs sitoutumista.

”Meidän sos. työntekijä pitää ihan hyvin yhteyttä (kiireestä huolimatta) ja olemme tyytyväisiä siihen.” (SV 5.)

”Yhteydenottoja, tapaamisia, huoltosuunnitelmapalavereja, sovittujen kilometrien korvaamista (kaikki myöhässä runsaasti), voimavaroja, ELI TYÖNTEKIJÖITÄ LISÄÄ LASTENSUOJELUUN.” (SV 8.)

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että sijaisvanhempien tukeminen ei ole riittävää. Sijaisvanhemmat toivovat työn arvostuksen lisääntymistä, palkkion korottamista sekä tuen lisääntymistä.

6.6 Lapsen oman työntekijän toimenkuva ja tehtävä

Sijaisvanhemmista 41 % ei osannut ehdottaa lapsen omalle työntekijälle toimenkuvaa tai tehtävää. Seitsemän sijaisvanhempaa ehdotti toimenkuvaksi ja tehtäväksi lapsen tukijaa ja kuulijaa. Yksi sijaisvanhempi puolestaan ehdotti toimenkuvaksi ja tehtäväksi lapsen omalle työntekijälle lapsen sanansaattajana olemista, toinen lomittajana toimimista, kolmas kodinhoitajan toimienkuvaa ja neljäs perhetyöntekijänä toimimista sijaisperheessä.

"Lapseen tutustumista, hänen verkostonsa kartoitusta, lapsen asioihin perehtymistä (sossulle joskus vain nimi papereissa), kykyä hahmottaa lapsen paras, olla tukena vanhemmille (lapset eivät aina luota sijaisvanhempien kykyyn toimia heidän parhaakseen), toimia sossun työparina. Nimikettä en osaa ehdottaa." (SV 1.)

"Luottohenkilö, joka järjestäisi minullekin vapaata!" (SV 4.)

"Tukeva? Mutta konkreettista apua. Ei lisää sellaisia ihmissuhteita kuten mahdollinen sosiaalityöntekijä, että näkee kerran puolesta vuodessa ja 'kyselee ja utelee' (lapsi kokee sen niin)." (SV 5.)

"Nuoren tuki. Mielestäni juuri nuoret sijoitukset tarvitsevat tuen, joka auttaa heitä irtautumaan perheestä ja jonka kautta voi ratkoa niitä pulmia, joita syntyy perheen ja nuoren välille nuoruusiän myötä." (SV 7.)

"Nimeke: jokin kätevä, 'lapsen/nuorten tukihenkilö' olisi asiallinen, 'tuttu' olisi mukava käyttää. Tehtäväkuva: joustava sen pitäisi olla ja jotenkin pitkäkestoisuus pitäisi ilmetä." (SV 11.)

"Lapsen henkisen kasvun ja kehityksen tukeminen, yhteydet molempiin perheisiin – tietää missä mennään." (SV 14.)

"Lapsen kuulija ja sanansaattaja, lapsen erityisavustaja, perheen avustaja, yksi käsi- pari lisää." (SV 6.)

"Voisi lomittaa sijaisperheen vanhempia, tai sitten lomailla sijaislasten kanssa." (SV 10.)

"Kodinhoitaja." (SV 9.)

"Tehtäväkuvaus voisi olla samantapainen kuin perhetyöntekijöillä yleensä - tarvittaessa joskus enemmän, joskus vähemmän." (SV 3.)

McElween (2003) mukaan perheestä irtautumisen tai ylipäättään jonkin nivelvaiheen tukemiseksi on lapsen oman työntekijää kokeiltu irlantilaisessa Child Care Workerin työssä. Tästä työskentelystä on hyviä kokemuksia irlantilaisessa mallissa. Tämä mielestäni antaa tukea myös Suomessa kokeilla samantyyppistä työtä. (McElwee 2003, 194.)

Vuonna 2004 Riikka Huusko Perhehoitoliitto Ry:stä on tehnyt Nofca-projektiin liittyen tutkimuksen aiheesta ”Sijaisvanhempien kokemuksia saamastaan valmennuksesta, tiedosta ja tuesta Suomessa” vähän aikaa Suomessa sijaisvanhempina toimivista perheistä. Tässä tutkimuksessa kävi ilmi nimenomaan sijaisvanhempien tukeen liittyen, että sijaisvanhemmat toivoisivat, että turvallinen aikuinen (hoitaja) pystyisi olemaan perheessä tarvittaessa silloin, kun itse ei ole. Tutkimuksessa nousi esille, että varsinkin sijoituksen alussa ns. lomituspua tarvittaisiin sijaisvanhempien jaksamisen turvaamiseksi. Muutamalla haastateltavalla oli ns. tukiperhe, joka koettiin erittäin tärkeäksi hengähdystauon mahdollistajaksi. Lasten ollessa välillä tukiperheessä, pystyy biologinen perhe viettämään aikaa yhdessä. (Huusko 2004, 8-9.) Mielestäni nämä Riikka Huuskon tutkimustulokset tukevat tämän tutkimukseni tuloksia sijaisvanhempien toiveista liittyen tukeen ja apuun sijaisperheessä.

7 POHDINTA

Sijaisvanhempien näkemysten tutkiminen lapsen oman työntekijän tarpeesta sijaisperheissä oli hyvin mielenkiintoista ja avartavaa. Tutkimusprosessiini mielenkiintoa lisäsi valtavasti irlantilaiseen työskentelymalliin ”CCW” ja sen toimintaan tutustuminen sekä tällä hetkellä eduskunnan käsittelyssä oleva lastensuojelulain uudistusehdotus, mikä korostaa entistä enemmän lapsen edun huomioimista ja lapsen kanssa työskentelyä lapsilähtöisin menetelmin. Tällä hetkellä eduskunnassa käsittelyssä oleva lastensuojelulaki nostaa esiin tutkimukseni ajankohtaisuuden. Haastetta lisäsi irlantilaiseen työskentelymalliin liittyvä englanninkielinen materiaali- ja lähdeaineisto. Toisaalta aivan uuden ja mielenkiintoisen aiheen tutkiminen lisäsi osaltaan motivaatiotani tutkimuksen tekemiseen. Näistä lähtökohdista sain innostusta ja mielenkiintoa lähteä tutkimaan aiheitani.

Sijaisvanhemmat suhtautuivat tutkimukseeni pääosin hyvin luontevasti ja avarakatseisesti. Heidän mielenkiintonsa aiheistani kohtaan toi osaltaan painoarvoa tutkimukselleni. He kertoivat ajatuksistaan ja näkemyksistään hyvin avoimesti ja luottamuksellisesti. Tämä antoi minulle paljon uusia näkökulmia ja uutta tietoa sijaisvanhemmuudesta ja sekä sijaisperheeseen sijoitetuista lapsista.

Olen tyytyväinen valitsemaani aineiston hankintamenetelmään. Kyselylomake mahdollisti mielestäni hyvin tutkittavien äänen kuulumisen ja kuulemisen. Kyselylomakkeiden avulla sijaisvanhemmat saivat vastata kyselyyn nimettömästi, mikä vahvistaa mielestäni tutkimukseni luotettavuutta. Koen myös, että anonyymiyys antoi sijaisvanhemmille mahdollisuuden vastata kysymyksiin avoimesti, rehellisesti ja kaunistelemattomasti. Kyselylomake mahdollisti myös sijaisvanhempien etukäteistutustumisen lomakkeeseen, jolloin vastaukset ovat varmasti harkitumpia ja jollain tapaa syvällisempiä. Osa sijaisvanhemmista toivoi saavansa palauttaa lomakkeen minulle myöhemmin postitse, jotta voivat pohtia joitakin vastauksia kotona vielä kaikessa rauhassa. Mielestäni tämä oli hyvä ajatus aluksi, mutta osa näistä postitse palautuvista kyselylomakkeista ei koskaan päätenyt minulle. Jaoin sijaisvanhemmille yhteensä 19 kyselylomaketta, joista minulle palautui 17. Kuitenkin olen kovin tyytyväinen kyselyn vastausprosenttiin 89,5 %. Mielestäni korkea vastausprosentti osoittaa sen, että sijaisvanhemmat pitivät tutkimukseni aiheita tärkeänä ja halusivat osallistua tutkimukseeni. Työskenteleminen kyselylomakkeen vaatimalla tavalla oli mielestäni mielekästä, vaikka kyselyiden purkamiseen tuntui menevän ikuisuuden verran aikaa. ”Lopussa kiitos seisoo”, sanotaan ja niin kävi myös omalla kohdallani. Tutkimustulosten analysointi ja tarkastelu oli kaikesta huolimatta koko tutkimusprosessissani mielekkäintä ja mielenkiintoisinta aikaa.

Tutkimustuloksia tarkastellessa ja arvioidessa on tärkeää muistaa, että tutkittu ryhmä edustaa melko pientä osaa sijaisvanhemmista. Eli tulokset eivät ole yleistettävissä. Laadullisessa tutkimuksessa yleistettävyys ei ole kuitenkaan keskeinen tavoite. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään yleistyksien tekemisen sijasta kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 61). Tutkimustulosten avulla olen mie-

lestäni pystynyt onnistuneesti saamaan vastauksen tutkimustehtävään. Tutkimustulokset olivat mielestäni odotusteni mukaiset sijaisvanhempien tuen ja avun suhteen. Tutkimuksen avulla sain kuitenkin todellista tietoa siitä, kuinka vahvaa tukea sijaisvanhemmat toivoisivat työhönsä toisaalta lapsen omalta työntekijältä, mutta myös omalta sosiaalityöntekijältään.

Tutkimustulokset taustatiedoista ja sijoitetun lapsen erityisen tuen tarpeiden vaikutuksista sijaisvanhempien jaksamiseen olivat hyvin samankaltaisia kuin aiemmin tehdyissä tutkimuksissakin. Tutkimukseni hyödynnettävyyden näkökulmasta tutkimustulokset vahvistavat aikaisempia tutkimustuloksia.

Tutkimukseni mukana olleista sijaisvanhemmista valtaosa on noin 50-vuotiaita. Työni kautta Sijaishuoltoyksikössä olen myös havainnut, että sijaisvanhemmista suuri osa on 50-60 -vuotiaita eli lähellä niin kutsuttua suurta ikäluokkaa, joka jää pian eläkkeelle. Tämä tarkoittaa sitä, että sijaisvanhempia tarvitaan koko ajan lisää, ovathan huostaanottojen määrätkin tilastojen (Stakesin lastensuojelutilasto 2005) mukaan jatkuvassa kasvussa.

Tutkimukseni mukaan sijaisperheissä olevat biologiset lapset ovat pääosin 21-30 -vuotiaita ja sijoitetut lapset vastaavasti 7-15 -vuotiaita. Sijaislapset pyritään sijoittamaan käytännössä perheen pienimmiksi lapsiksi, jotta sijoitetut lapset saisivat vaadittavaa huomiota vanhemmilta, mutta myös erityistä ymmärrystä perheen biologisilta lapsilta.

Tutkimuksessani sijoitetut lapset ovat sukupuolisesti hyvin yhdenvertaiset verrattuna aiemmin tehtyihin tutkimuksiin. Stakesin tutkimusten mukaan huostaanotetuista lapsista 54 % on poikia ja 46 % tyttöjä kun taas tutkimuksessani mukana olleiden sijaisperheiden sijoitetuista lapsista noin 41 % oli tyttöjä ja noin 59 % poikia. Tässä kohtaa pohdin, miksi poikia otetaan huostaan tyttöjä enemmän. Tämä lienee selittyä ainakin poikien syntyvyyden määrällä suhteessa tyttöihin. Stakesin tilastojen mukaan jokaista sataa tyttöä kohti syntyy Suomessa 104 poikaa (Dialogi 2006, 2).

Huostaanottojen taustalla olevia pääsyitä tutkimuksessa mukana olleiden sijaisperheiden kohdalla olivat biologisten vanhempien päihdeongelmat, niin kutsuttu puuttuva

vanhemmuus sekä vanhempien mielenterveysongelmat. Tutkimukseni tuloksia tukevat Suomessa tehdyt aiemmat tutkimukset (mm Bardy, Salmi & Heino 2001), joissa huostaanottojen taustatekijöiksi nousevat samat teemat. Mitä pidempään lapsi joutuu elämään ja kasvamaan kyseisissä oloissa, sitä ongelmallisempi on sijoituksen alkuvaihe. Tämä vaikuttaa suoraan sijaisvanhempien jaksamiseen, mikä nousi esiin tutkimuksessani selvitetessä lapsen oman työntekijän tarvetta sijaisperheessä.

Tutkimuksessani mukana olleiden sijaisvanhempien mukaan sijoitukset ovat verrattain lyhyitä ja toisaalta sijoitetut lapset tarvitsevat erityistä tukea ja palveluita selviytyäkseen lapsuudessaan. Tutkimuksessani mukana olleista sijoituksista 65 % ovat alle neljä vuotta kestäneitä sijoituksia. Suhteellisen uusissa sijoituksissa tuen määrä on verrattain suurempi kuin pitkään kestäneissä, niin sanotusti vakiintuneissa sijoituksissa. Sijoitettujen lasten haasteellisuus ja ongelmat nousevat esiin myös tutkimuksessani kysyttäessä sijoitettujen lasten erityisen tuen tarpeita. Valtaosa sijoitetuista lapsista käyttää muun muassa terapia- tai perheneuvolan palveluita tai tarvitsevat erityistä tukea koulutyöhön. Aiemmin tehtyjen tutkimusten mukaan sijoitetuilla lapsilla on noin 3-7 kertaa enemmän ongelmia kuin muilla saman sosiaaliryhmän lapsilla. (Haapasalo & Repo 1998, 5-6.) Sijoitukseen tuleva lapsi on usein kovia kokenut, mikä heijastuu lapsen erityisen tuen tarpeeseen ja sitä kautta sijaisvanhempien jaksamiseen. Sijoituksen alkuvaiheessa lapsi oireilee voimakkaasti, jolloin sijaisvanhemmat voivat ymmärrettävästi kokea voimattomuutta ja avuttomuutta sijoitetun lapsen kanssa. Juuri sijoituksen alkuun tulisi panostaa voimakkaasti tukemalla ja auttamalla sijaisvanhempia työssään, jotta katkeavilta sijoituksilta vältyttäisiin.

Tutkimustehtävänäni oli selvittää lapsen oman työntekijän tarvetta sijaisperheessä sijaisvanhempien näkökulmasta. Tutkimukseni tuloksista nousi selvästi esiin se, kuinka vaativia ja haastavia sijoitetut lapset ovat ja kuinka se vaikuttaa sijaisvanhempien jaksamiseen. Irlannissa on kokeiltu lapsen omaa työntekijää (Child Care Worker) sijaislapsen edun korostamiseen, hänen näkökulmansa erityiseen huomioimiseen sekä työskentelyssä niin sijaislapsen ja sijaisvanhempien kuin biologisen perheen välillä. Tästä työskentelymallista on hyviä kokemuksia Irlannissa, jonka vuoksi selvitin tutkimukseni avulla lapsen oman työntekijän tarvetta Suomessa, erityisesti Keski-Suomessa. Sijaisvanhempien näkemysten mukaan lapsen omalla työntekijällä olisi

tarvetta sijaisperheissä niin lomituspuna, keskustelupuna lapselle, kuljetuspuna sijoitetun lapsen menoihin kuin lapsen näkökulman esiin nostamiseksi esimerkiksi palvelutilanteissa. Vain yksi sijaisvanhempi oli sitä mieltä, että sijoitetun lapsen elämässä on jo tarpeeksi aikuisia eikä lapsi kaipaa tukiverkostoonsa enää lisää heitä. Sijaisvanhempien mukaan valtaosalla olisi tarvetta lapsen omalle työntekijälle 1-2 kertaa kuukaudessa. Tutkimukseni tuloksista nousi ehdotuksia lapsen oman työntekijän toimenkuvaan ja tehtävään. Sijaisvanhemmista 41 % ehdotti toimenkuvaksi ja tehtäväksi lapsen tukijaa ja kuulijaa. Nämä tutkimustulokset vastaavat miltei täysin irlantilaisen ”Child Care Workerin” työnkuvaa.

Tutkimukseni osoittaa myös sen, kuinka väsyneitä sijaisvanhemmat ovat työssään. Tämä kuvaa mielestäni koruttomasti sitä tosiasiaa, että sijaisvanhemmat saavat aivan liian vähän apua ja tukea muun muassa sosiaalityöntekijältä tai mahdollisesta muusta tukiverkostosta. Koen, että yksi ratkaisu sijaisvanhempien työn tukemiseen on lapsen oman työntekijä sijaisperheessä, joka työskentelee sijoitetun lapsen kanssa lapsilähtöisesti. Lapsen kanssa työskentely vaikuttaisi edelleen kuormittavien tekijöiden ja kaantumiseen ja jopa niiden ratkaisemiseen, jolloin sijaisvanhempien työtä voitaisiin välillisesti helpottaa.

Lapsen kanssa työskentelyn tausta-ajatuksena on hyödyn tuottaminen lapselle. Lapsen kanssa työskennellessään työntekijä antaa lapselle viestin, että se, mitä lapsi tuntee ja mitä hän haluaa sanoa, on merkityksellistä ja kuuntelemisen arvoista. Lapsen omat kokemukset ja tunteet ovat sinänsä todellisia ja arvokkaita kuultaviksi, eikä lapsen oleteta muistavan omaan elämäänsä liittyviä tapahtumia juuri sellaisina kuin ne ovat tapahtuneet. (Möller 2005, 64, 67.) Lapsilähtöisten menetelmien tarkoituksena on tukea lapsen myönteistä kasvua ja kehitystä ja tällä tavoin toteuttaa lapsilähtöisyyden ydinajatusta lapsen kokonaisvaltaisesta huomioimisesta (Välivaara 2004, 19).

Mielestäni lapsilähtöisyyden merkitys korostuu myös yhteistyössä lapsen, hänen biologisen ja sijaisperheensä kanssa. On lapsen edun mukaista työskennellä niin, että lapsi voi pitää yhteyttä biologiseen perheeseen sekä toisaalta elää rauhassa ja turvallisessa ympäristössä sijaisperheessä. Lapsilähtöisestä näkökulmasta keskeistä on myös se, että näkökulma pidetään lapsessa ilman lapsen läsnäoloakin, esimerkiksi

työskennellessä vanhempien kanssa. Irlantilaisen lapsen oman työntekijän työnkuva-
na on työskennellä sekä sijoitetun lapsen että hänen molempien perheidensä kanssa.
Tutkimukseni tuloksista kävi ilmi, että sijaisvanhempien toiveena olisi hyödyntää lap-
sen omaa työntekijää myös yhteistyössä sijoitetun lapsen läheisten ihmisten kesken.

Suomalaisen CCW -mallin luomiseksi Perhehoitoliitto hakee rahoitusta kolmen projek-
tityöntekijän palkkaamiseen pilottialueena Keski-Suomen maakunta. Hankkeeseen
palkattavat työntekijät työskentelisivät Keski-Suomen sijaishuoltoyksikön sekä Keski-
Suomen lastensuojelun kehittämissyksikön kanssa tiiviissä yhteistyössä tavoitteenaan
luoda uusi valtakunnallinen sijaisperheeseen sijoitettujen lasten kanssa työskentelyn
malli. (Luomala 2006, 2.) Tutkimukseni mukaan sijaisperheeseen sijoitetun lapsen
kanssa työskentelyyn tulisi panostaa entistä enemmän. Tutkimuksestani käy ilmi,
kuinka suuri tarve sijaisperheissä olisi lapsen omalla työntekijällä.

Tutkimusta tehdessäni jouduin punnitsemaan omaa arvomaailmaani ja käsitystäni toi-
saalta sijaisvanhemmuudesta, mutta ennen kaikkea sijaislapsuudesta ja siihen liitty-
västä työskentelystä. Pyrin tekemään tutkimukseni niin, etteivät omat ajatukseni ja
mielipiteeni vaikuttaneet aineistonkeruutilanteisiin saati tuloksiin. Toisaalta tutkimuk-
seni eri osat ovat varmasti vaikuttaneet omaan suhtautumiseeni niin sijaishuoltoon, si-
jaisvanhemmuutta kuin sijaislapsuuttakin kohtaan. Pyrin kirjoittamaan opinnäytetyöni
niin, ettei se loukkaa, vähättele tai arvostele tutkimuksessani mukana olleita eikä muu-
toin tähän tutkimukseen perehtyneitä henkilöitä.

Tulevana sosiaalialan ammattilaisena, sosionomina, tunnen ammatillisen osaamiseni
kasvaneen opinnäytetyöni ja siihen liittyvän oppimisprosessin myötä. Olen perehtynyt
monien teoksien ja erilaisten tutkimuksien avulla lastensuojeluun, sijaishuoltoon, si-
jaisvanhemmuuteen sekä lapsen kanssa työskentelyyn lapsilähtöisesti. Opinnäytetyö-
ni prosessoinnin aikana olen oppinut ymmärtämään entistä enemmän sijaisvanhem-
muutta ja sijaisperheitä sekä ennen kaikkea sijaisperheeseen sijoitettuja lapsia. Op-
pimisprosessi on huipentunut lapsilähtöisyyden sisäistämiseen ja lapsen kanssa työ-
skentelyn sisälle sukeltamiseen pintaa syvemmälle. Koen, että sijaisperheiden kanssa
työskentely vaatii yhä enemmän lapsen huomioimista ja näin ollen laajaa ammatillista
osaamista.

Julkisesti käydyllä sijaisvanhemmuus- ja lapsen näkökulman vahvistamiseen liittyvällä keskustelulla on varmasti ollut oma vaikutuksensa sijaisvanhemmuuteen ja siihen liittyviin mielikuviin. Tutkimukseni teon aikana Keski-Suomessa oli laaja kampanja sijaisvanhempien rekrytoimiseksi, joka teki sijaisvanhemmuuskeskustelusta varmasti entistä vilkkaamman. Edellisen lisäksi lastensuojelulain uudistusehdotukset ovat olleet eduskunnan käsittelyssä, mikä on virittänyt median eri osa-alueet kiihkeäänkin vuoropuheluun asian tiimoilta. Julkinen keskustelu on luonnollisesti antanut minulle uusia ajatuksia ja näkökulmia tutkimukseni tekoon. Mietinkin, millaiseksi tutkimukseni olisi muotoutunut ilman sijaisvanhemmuutta, sijaishuoltoa ja lapsen osallisuutta koskevaa tämän päivän julkisuutta ja pyöritystä.

Lastensuojelu, sijaishuolto, sijaisvanhemmuus sekä lapsilähtöisyys ovat kaikki teemoja, joissa riittää tutkimista. Lapsen oman työntekijän tarpeeseen liittyvää tutkimusta ei ole aiemmin tehty Suomessa ja näin ollen aihe oli mielenkiintoinen ja haastava tutkimuksen kohteeksi. Työni edetessä tuli esiin jatkuvasti erilaisia ajatuksia ja asioita, joita voisi tutkia. Ensisijaisesti itseäni kiinnostaisi jatkotutkimus lapsen oman työntekijän työstä ja sen onnistumisesta muutaman vuoden työskenneltyäni sijaisperheessä sijoitettujen lasten kanssa. Toisaalta lapsen oman työntekijän tarvetta voitaisiin tutkia lapsen näkökulmasta käsin tai verrata sijaisäitien ja sijaisisien ajatuksia lapsen oman työntekijän tarpeesta ja työnkuvasta. Aihetta voisi tietysti laajentaa myös koskemaan muitakin kuin sijaisperheisiin sijoitettuja lapsia.

Aika tuli avukseni tutkimukseni teossa. Alkuperäinen ajatukseni oli tehdä opinnäytetyö kevään ja kesän 2006 aikana. Elämä tuo onneksi muutoksia tullessaan ja näin ollen sekoitti myös minun suunnitelmani tutkimukseni teossa. Aika toi tutkimukseeni etäisyyttä ja välimatkaa. Tämän välimatkan avulla sain syvyyttä aineistoon ja omiin pohdintoihini. Samalla alan kirjallisuuskin sai ikään kuin kasvot. Tämä kaikki on ollut mukana niin työssäni kuin lukuisissa keskusteluissa lastensuojeluun ja sijaishuoltoon liittyen. Koko prosessi on suunnannut katseeni eri tavalla lapsiin ja siihen, mikä mielenkiintoni herättää.

Nyt on sitten kiitosten aika! Ensiksi haluan kiittää jokaista sijaisvanhempaa, joka osallistui tähän tutkimukseen ennakkoluulottomasti ja innostuneesti. Se on ollut ensiarvo-

sen tärkeää tutkimuksen onnistumisen kannalta. Lisäksi haluan kiittää työnohjausryhmien ohjaajia Aini Leppästä ja Eija Kaskea, joiden avulla sain tavata sijaisvanhempia työnohjauksien aikana. Lastensuojelun kehittämissyksikön kehittäjäsosiaalityöntekijät Riitta Siekkinen ja Piia Lahtinen ovat mahdollistaneet myös aineistonkeruun sijaisvanhempien rekrytointikampanjan suunnitteluillasta sekä ovat tukeneet ja neuvoneet kyselylomakkeen teossa. Kyselylomake on tehty tiiviissä yhteistyössä heidän lisäksi Perhehoitoliiton entisen kehittämispäällikön Juha Luomalan, johtavan sosiaalityöntekijän Paula Pollari-Urrion sekä ohjaavan opettajani Meeri Pekosen kanssa. Ennen kaikkea haluan antaa suuret kiitokset ohjaaville opettajilleni Meeri Pekoselle ja Marjo Metsomäelle ohjauksesta, avusta ja tuesta. Ilman heitä ei tämä elämäni ensimmäinen tutkimus olisi tässä nyt valmiina. Kiitokset myös opponenteilleni Piia-Mari Satosaarelle ja Laura Rinkinevalle. Kyselylomakkeen postituksen käytännön apuna sekä muunakin tukena ovat olleet sijaishuoltoyksikön toimistosihteeri Marja-Liisa Mikkonen sekä sosiaalityöntekijä Minna Matilainen.

Haluan kiittää myös perhettäni tuesta ja turvasta tämän opinnäytetyön teon aikana. Erityisesti siskoni Sanna on ollut tärkeänä apuna niin kutsutussa ”pilkun viilaamisessa” ja antamassa tärkeitä vinkkejä ja neuvoja tutkimuksen tekoon liittyen sekä vanhempaini ovat omalta osaltaan mahdollistaneet opiskeluni Jyväskylän ammattikorkeakoulussa. Tämän lisäksi haluan osoittaa rakkaimmat kiitokset miehelleni Timolle hänen kannustamisestaan ja uskostaan opinnäytetyöni valmistumista kohtaan sekä erityisen tärkeästä avusta englanninkielisen aineiston kanssa. Toisaalta useista eri yhteyksistä tulleista yhteydenotoista ja kyselyistä tutkimukseeni liittyen olen saanut tarkoituksen ja ylimääräistä intoa pakertaa opinnäytetyöni parissa pimeinäkin syysiltoina. Lyhyesti, kiitos kaikille teille, jotka olette auttaneet, tukeneet ja kannustaneet minua tässä urakassa!

LÄHTEET

- Alanen, L. 2001 Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologia & Sukupolvijärjestys. Teoksessa Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa. Toim. Sankari, A. & Jyrkämä, J. Tampere: Vastapaino.
- Alanen, L. & Bardy, M. 1990. Lapsuuden aika ja paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalihuollon julkaisuja 12/1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Bardy M., Barkman, J. & Janhunen, T. 2000. Minun elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Stakes.
- Bardy M. Salmi, M. & Heino, T. 2001. Mikä lapsianne uhkaa? Suuntaviivoja 2000 - luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes, raportteja 263.
- Bardy, M. 2001. Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohtana. Teoksessa Järventi, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus.
- Barkman, J. 2004. Minä, äiti, isä ja koti. Narratiivinen tutkielma lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevien lasten tarinoita. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, psykologian laitos.
- Dialogi 7/2006. Pääkirjoitus: Poikien vaarallinen elämä. 27.10.2006, 2.
- ”Eläköön lapset” 2000. Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2.painos. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö - kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: PS-kustannus.
- Haapasalo, J. & Repo, A. 1998. Sijoitettujen lasten kehitys. Katsaus tutkimuksiin. Aiheita 36. Helsinki: Stakes.
- Hessle, S. 1997. Den sociala barnvården inför 2000-talet – några lärdomar från 1900-talet. Janus 3.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6.painos. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.
- Hukkanen, R. 2002. Psychosocial problems of children placed in children´s homes. Turun yliopisto.
- Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa - etnografia lapsen paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta universitatis lapponiensis 60. Rovaniemi.

Huusko, R. 2004. Sijaisvanhempien kokemuksia saamastaan valmennuksesta, tiedosta ja tuesta Suomessa. Perhehoitoliitto Ry.

Hämäläinen, K. 2005. ”Että äiti ois elossa ja iskä ois raitis ja me voitais asua siellä kotona.” Perhehoito 3/2005.

Janhonen, S. & Nikkonen, M. 2003. Johdanto: Laadullinen tutkimusmetodologia hoitotieteellisen tiedon tuottamisessa. Teoksessa Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Toim. Janhonen, S. & Nikkonen, M. Juva: WS Bookwell.

Jokaiselle lapselle koti 2006. Viitattu 20.5.2006. <http://www.sijaisvanhemmaks.fi/>

Kangas, U. 2004. Lastensuojelu ja lapsen huolto. Teoksessa Lastensuojelu tänään. Toim. Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Kiili, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat - Tutkimus ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kinos, J. 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa Hujala, E. (toim.) Puheen- vuoroja lapsista ja varhaisvastuksesta. Varhaiskasvatus 90 Oy. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Toim. Aaltola, J. & Valli, R. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 68-84.

Kosken lausunto 2006. Lausunto lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistiossa esitetyistä ehdotuksista. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1003. Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.

Känkäinen, P. & Laaksonen, S. 31.1.2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista.

Laituriprojekti 2001-2004. Sijaishuollon laadun ulkoisen arvioinnin kokeilu- ja kehittämishanke. Lastensuojelun keskusliitto.

Lapsille sopiva Suomi. 2005. YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnon edellyttämä Suomen kansallinen toimintasuunnitelma. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, 2005:5.

Lastensuojelulaki ja sen muutokset. 2005. Stakesin sivusto. Mielekäs elämä! – ohjelma, Lapset nuoret työkäiset vanhukset, Lasten palvelut, Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa, Lastensuojelulaki ja sen muutokset. Viitattu 10.5.2006. <http://www.stakes.fi/mielekas/>,

Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006. Viitattu 3.9.2006.

[Http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/7044/index.htm](http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/7044/index.htm).

Lapsen etu ja oikeudet. 1989. Lastensuojelukeskusliiton sivusto. Lastensuojelusta, lapsen etu ja oikeudet. Viitattu 10.5.2006. [Http://www.lskl.fi](http://www.lskl.fi),

Lapsiasiaavaltuutettu 2006. Tiedotteet, lastensuojelun perhehoito. Viitattu 16.11.2006.

[Http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/ajankohtaista/tiedotteet/tied2006/lastensuojelunperhehoito.htm](http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/ajankohtaista/tiedotteet/tied2006/lastensuojelunperhehoito.htm).

Latvala, E. & Vanhala-Nuutinen, L. 2003. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. Teoksessa Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Toim. Janhonen, S. & Nikkonen, M. Juva: WS Bookwell.

Laurila, A. 1999. Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaiskotihoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. Julkaisu 701: Tampereen yliopisto.

Lehtinen, A. 2000. Lasten kesken. Lapsen toimijoina päiväkodissa. SoPhi 55. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Leskinen, M. 2002. Lapsen kehityksen tukeminen yhteistyössä vanhempien kanssa. Teoksessa Ahonen, T. & Aro, T. (toim.) Oppimisvaikeudet – kuntoutus ja opetus yksilöllisen kehityksen tukena. Jyväskylä: PS-kustannus.

LLHT 8.4.1983/361. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 27.10.2006. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi),

LSL 5.8.1983/683. Lastensuojelulaki. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 5.5.2006. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi).

L 22.9.2000/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 10.5.2006.

[Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi),

Luomala, J. 2006. Tukea sijoitetulle lapselle – lapsen oma työntekijä sijaisperheessä. Perhehoitoliiton hankesuunnitelma.

Mahonen, S. 2005. YK:n lasten oikeuksien sopimus ja sijaishuollon arki. Teoksessa Olijista, risuista ja tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Toim. Laaksonen, S. & Kemppainen, M. Lastensuojelun keskusliitto, Laituri-projekti. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20, 145.)

McElwee, N. 2003. Finding Identity on Family Work: Community Child Care-Workers in Ireland. The Haworth Press.

Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? 1989. Unicefin sivusto. Tietoa toiminnastamme, lapsen oikeuksien sopimus. Viitattu 10.5.2006. [Http://www.unicef.fi](http://www.unicef.fi),

- Muukkonen, T. & Tulensalo, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004: 1.
- Möller, S. 2005. Suunnitelmallinen työskentely tekee lapsesta asiakkaan. Teoksessa Voimaa perhetyöhön – Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Toim. Reijonen, M. Keuruu: Otavan Kirjapaino, 61-70.
- Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A.(toim.) Lastensuojelu tänään. 2.painos. Helsinki: Tammi.
- Pösö, T. 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Sinkkonen, J. 2001. Kiintymyssuhteiden häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintymisen. Vantaa: WSOY.
- Stakesin lastensuojelutilasto. 2004. Viitattu 14.7.2006. [Http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojeluteksti.htm](http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojeluteksti.htm).
- Suomen eduskunta 2006. Asiat ja asiakirjat, asioiden käsittelyvaiheet, lastensuojelulaki, HE 252/2006, vireille tulo HE 252/2006. Viitattu 6.11.2006. [Http://www.eduskunta.fi](http://www.eduskunta.fi).
- SHL 17.9.1982/710. Sosiaalihuoltolaki. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 22.11.2006. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi).
- Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeus 2001. Sosiaali- ja terveysministeriön opas 2001:11. Viitattu 2.11.2006. [Http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/opus01_11/osa3.htm](http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/opus01_11/osa3.htm).
- Säkkinen, S. 2006. Vs: Huostaanotetut pojat ja tytöt. Sähköpostiviesti 6.11.2006. Vastanottaja H.Teittinen.
- Tavallinen, onnellinen perhe. 2006. Viitattu 3.9.2006. [Http://www.sijaisvanhemmaksi.fi/esimerkit/sijaperhe.html](http://www.sijaisvanhemmaksi.fi/esimerkit/sijaperhe.html).
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Utriainen, S. 2006. ”Se on ollut minulle se oikea perhe” - Nuorten kokemuksia sijaisperheessä kasvamisesta. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaaliala, varhaiskasvatus ja sosiaalipedagoginen työ.
- Valkonen, A. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitovuorokausien vanhempiuhteet. Stakes tutkimuksia 52. Saarijärvi: Gummerus.

Välivaara, C. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä – Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Jyväskylä: Kopijyvä.

LIITTEET**Liite 1. Kirje sijaisvanhemmille**

JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU

KIRJE

21.4.2006

1/1

Hyvä sijaisvanhempi/sijaisvanhemmat!

Olen Henna Teittinen ja opiskelen Jyväskylän ammattikorkeakoulussa sosiaalialan koulutusohjelmassa. Valmistun sosionomiksi syksyllä 2006.

Olen tekemässä opinnäytetyötä lapsen oman työntekijän (Child Care Worker) tarpeesta sijaishuollon perhehoidossa. Child Care Worker -työskentelymalli on käytössä mm. Irlannissa. Irlantilaisessa mallissa Child Care Worker työskentelee sijaishuollossa olevan lapsen ja nuoren tukemiseksi yhteistyössä sosiaalityöntekijän työparina. Opinnäytetyössäni kartoitan työskentelymallin tarvetta ja edellytyksiä Keski-Suomen alueen sijaisperheissä.

Kartoitan lapsen oman työntekijän tarvetta kyselylomakkeella, johon toivon teidän vastaavan. Kyselylomake on liitetty oheen. Voit halutessasi vastata kyselyyn jo kotona tai 10.5.2006 työnohjauskerran lopusta varattuna aikana. Kyselyyn on valittu sijaisvanhempia, jotka osallistuvat kevään 2006 aikana työohjaus ja pienryhmätoimintaan. Kyselylomakkeeseen vastaaminen on täysin luottamuksellista ja siihen vastataan nimettömänä. Tulen käyttämään saamaani aineistoa vain tämän opinnäytetyön tekoon. Teen opinnäytetyötäni yhteistyössä Perhehoitoliiton, Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön ja Keski-Suomen lastensuojelun kehittämissyksikön kanssa. Opinnäytetyötäni ohjaavat lehtori Meeri Pekonen ja yliopettaja Marjo Martikainen Jyväskylän ammattikorkeakoulusta.

Mikäli teillä on kysyttävää opinnäytetyöhöni liittyen, vastaan mielelläni kysymyksiin.

Yhteistyöterveisin

Henna Teittinen

henna.teittinen.sso@jypoly.fi

P. 040-572 5405

Perhehoitoliitto Ry

Juha Luomala

juha.luomala@perhehoitoliitto.fi

040-733 5591

Keski-Suomen lastensuojelun
kehittämissyksikkö

Riitta Siekkinen

riitta.siekkinen@koske.jyu.fi

P. 040-708 0335

Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikkö

Johtava sosiaalityöntekijä Paula Pollari-Urrio

paula.pollari@jkl.fi

P.050-553 8462

Liite 2. Kyselylomake

KYSELYLOMAKE 21.4.2006

JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU

Kyselylomake sijaisperheille lapsen oman työntekijän (Child Care Worker) tarpeesta.

Vastaa kysymyksiin kirjallisesti. Voit tarvittaessa jatkaa kääntöpuolelle.

1. Minkä ikäisiä olette?

Sijaisäiti _____ vuotta

Sijaisisä _____ vuotta

2. **Biologisen** lapsenne tai biologisten lastenne sukupuoli, ikä ja asuinpaikka tällä hetkellä.

(Ympyröi biologisen lapsen sukupuoli ja merkitse ikä ja asuinpaikka)

1. lapsi: tyttö poika _____ vuotta _____ asuu tällä hetkellä kotona ___ ei asu tällä hetkellä kotona

2. lapsi: tyttö poika _____ vuotta _____ asuu tällä hetkellä kotona ___ ei asu tällä hetkellä kotona

3. lapsi: tyttö poika _____ vuotta _____ asuu tällä hetkellä kotona ___ ei asu tällä hetkellä kotona

4. lapsi: tyttö poika _____ vuotta _____ asuu tällä hetkellä kotona ___ ei asu tällä hetkellä kotona

5. lapsi: tyttö poika _____ vuotta _____ asuu tällä hetkellä kotona ___ ei asu tällä hetkellä kotona

6. lapsi: tyttö poika _____ vuotta _____ asuu tällä hetkellä kotona ___ ei asu tällä hetkellä kotona

3. **Sijoitetun** lapsenne tai sijoitettujen lastenne sukupuoli ja ikä tällä hetkellä.

(Ympyröi sijoitetun lapsen sukupuoli ja merkitse ikä numeroina)

1. lapsi: tyttö poika _____ vuotta

2. lapsi: tyttö poika _____ vuotta

3. lapsi: tyttö poika _____ vuotta

4. lapsi: tyttö poika _____ vuotta

4. Kuinka kauan **sijais**lapsi tai -lapset ovat olleet sijoitettuina perheeseen?

1. lapsi: _____ vuotta _____ kuukautta

2. lapsi: _____ vuotta _____ kuukautta

3. lapsi: _____ vuotta _____ kuukautta

4. lapsi: _____ vuotta _____ kuukautta

5. Millaisia syitä huostaanottojen taustalla oli omien tietojenne mukaan? Kirjoittakaa tiedossanne olevia huostaanoton taustalla olevia tekijöitä varattuun tilaan.

Lapsi	Huostaanoton taustalla olevia syitä
1. lapsi	
2. lapsi	
3. lapsi	

6. Onko **sijoitetulla** lapsella tai sijoitetuilla lapsilla erityisen tuen tarvetta? Jos on, millaisia tuen tarpeita heillä on? Merkitse rasti ja kirjoita keskeisimpiä tuen tarpeita varattuun tilaan.

Lapsi	Ei erityisiä tuen tarpeita	On erityisiä tuen tarpeita	Millaisia tuen tarpeita lapsella on?
1. lapsi			
2. lapsi			
3. lapsi			

7. Vaikuttavatko **sijoitetun** lapsen tai sijoitettujen lastenne erityiset tuen tarpeet perheenne jaksamiseen? Jos vaikuttavat, miten?

8. Kuormittavatko jotkin muut asiat perhetilannettanne tai jaksamistanne? Jos kuormittavat, millaiset tekijät?

9. Jos perheellänne olisi käytettävissä sijoitetulle lapselle tai sijoitetuille lapsille oma työntekijä, millaista apua häneltä haluaisitte?

10. Jos perheellänne olisi käytettävissä sijoitetulle lapselle tai sijoitetuille lapsille oma työntekijä, kuinka usein ja milloin erityisesti teillä olisi tarvetta työntekijälle?

11. Jatka lausetta.

"Tällä hetkellä sijaisvanhempana haluaisin itselleni

12. Jatka lausetta.

"Tällä hetkellä omille biologisille lapsilleni haluaisi

13. Jatka lausetta.

” Tällä hetkellä sijoitetulle lapselle tai sijoitetuille lapsille haluaisin

”

14. Jatka lausetta.

” Sosiaalityöntekijältä toivoisi

”

15. Millaisia ehdotuksia sinulla on lapsen oman työntekijän tehtäväkuvaksi ja nimikkeeksi?

”

Kiitos vastauksistanne!

LIITE 3. Aineiston analysoinnissa käytetyt kysymykset ja pelkistetyt vastaukset

KYSYMKYSET	PELKISTETYT VASTAUKSET
Taustatietoja sijaisperheistä	<ol style="list-style-type: none"> 1. sijaisvanhempien keski-ikä 2. biologisten lasten ikä, sukupuoli ja asuinpaikka 3. sijoitettujen lasten ikä, sukupuoli ja sijoituksen pituus
Huostaanottojen taustalla olevia syitä	<ol style="list-style-type: none"> 1. vanhempien päihdeongelmat 2. puuttuva vanhemmuus 3. mielenterveysongelmat 4. lapsen kokema turvattomuus 5. lapsen omat ongelmat, vanhemman kuolema 6. rajattomuus, vanhemman sopeutumattomuus yhteiskunnan sääntöihin ja normeihin sekä vanhemman fyysinen sairaus
Sijoitettujen lasten erityisen tuen tarpeet	<ol style="list-style-type: none"> 1. ei erityisen tuen tarpeita 2. terapiapalvelut 3. perheneuvola 4. erityinen tuki koulutyöhön 5. nuorisopsykiatriset palvelut 6. koulukuraattorin tuki, tuki fyysiseen sairauteen, Niilo-Mäki Instituutti, sijaislasten vertaisryhmä, mielenterveyspalvelut
Erityisen tuen tarpeen vaikutukset perheen jaksamiseen	<ol style="list-style-type: none"> 1. voimavarojen ehtyminen 2. ei vaikuta perheen jaksamiseen 3. aikatauluongelmat 4. aikuisen jatkuvan läsnäolon ja huomion tarve sijaislapselle 5. rahan meno

<p>Muut mahdolliset kuormittavat tekijät</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ei muita kuormittavia tekijöitä 2. työn paljous, työuupumus, biologinen suku, fyysinen sairaus, taloudelliset huolet 3. kuolema, lapsen koulunkäynnin ongelmat
<p>Lapsen oman työntekijän ”hyödyntäminen” sijaisperheissä</p> <p>Kuinka usein ja milloin?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. lomitusapu 2. keskusteluapu, käytännön apua arkeen 3. kuljetusapu 4. tukea vanhempien yhteistyöhön, lapsen näkökulman esiin nostaminen 5. ei tarvetta lapsityöntekijälle <ol style="list-style-type: none"> 1. 1-2 kertaa kuukaudessa 2. ei ajallista määritettä 3. kriisit 4. viikoittain 5. jatkuvasti
<p>”Tällä hetkellä sijaisvanhempana haluaisin itselleni...”</p> <p>”Tällä hetkellä omille biologisille lapsille toivoisin...”</p>	<p>AIKAA, LOMAA, APUA, TUKEA SIJAISPERHEILLE</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. sijaisvanhempien omaa aikaa ja lomaa 2. voimia, onnistumisen kokemuksia, työn arvostusta, työnohjausta, siivousapua, tasa-arvoista kohtelua lapsille <ol style="list-style-type: none"> 1. biologisen perheen kesken omaa aikaa 2. ei toiveita 3. voimia 4. tukea, tuulta siipien alle, turvallista elämää, tasa-arvoista kohtelua, rauhallista perhe-elämää

<p>” Tällä hetkellä sijoitetuille lapsille toivoisin...”</p> <p>”Sosiaalityöntekijältä toivoisin...”</p>	<p>1. yhteydenpidon säilymistä, vierailuja ja lomiam sijaislapsen ja hänen sukunsa välillä</p> <p>2. omaa aikaa, henkilökohtaista huomiota, turvallista elämää, ei toiveita</p> <p>3. tasa-arvoa, enemmän tukea omalta sosiaalityöntekijältä, lupaa kiintyä sijaisvanhempiin, selviytymistä kahden perheen lapsena, omaa tukihenkilöä</p> <p>1. lisää yhteydenpitoa</p> <p>2. ei toiveita</p> <p>3. enemmän ymmärrystä sijaisvanhemmuutta kohtaan</p> <p>4. sopimuksissa pysymistä, lapsen edun huomioimista, kehitystahtoa, sitoutumista</p>
<p>Lapsen oman työntekijän toimenkuva ja tehtävä</p>	<p>1. ei ehdotuksia</p> <p>2. lapsen tukija, kuuntelija</p> <p>3. lomittaja, kodinhoitaja, lapsen sanansaattaja, perhetyöntekijä</p>

KUVIO 1. Aineiston analysoinnissa käytetyt kysymykset ja pelkistetyt vastaukset